

Kara Yara Hastalığı ve Bu Hastalıkla Mücadelenin Demokrat Parti Grubuna ve Basına Yansımaları

Melike KARTALCI

Öğr. Gör. (Yarı Zamanlı), Başkent Üniversitesi Atatürk Uygulamaları ve Araştırma Merkezi, Ankara

E-mail: bademelike@hotmail.com

ORCID ID: 0009-0007-2373-9624

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 24.05.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 05.03.2024

ÖZ

KARTALCI, Melike, **Kara Yara Hastalığı ve Bu Hastalıkla Mücadelenin Demokrat Parti Grubuna ve Basına Yansımaları**, CTAD, Yıl 19, Sayı 41 (Güz 2024), s. 807-844.

Tarihte farklı dönemlerde görülen ve ölümlerle sonuçlanan bazı hastalıklar insan ve toplum hayatı üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. Bu hastalıklardan biri sayılabilecek Kara yara hastalığı (cilt porfiria) 1956 yılında Türkiye’de görülmüş ve insan hayatını tehdit etmiştir. Bu tarihlerde fazla dikkat çekmeyen hastalık, 1958 yılından itibaren gündemde kendine yer bulmuştur. O dönemde iktidarda olan Demokrat Parti Hükûmeti, Kara yara hastalığına karşı tedbirler almaya çalışmıştır. Hastalık ve hastalığa karşı verilen mücadele, Demokrat Parti grup toplantısında yapılan müzakerelere ve gazetelere de yansımıştır. Bu çalışmada hastalığı izale etmek için takip edilen politikalar ve yaşanan gelişmeler incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, sağlık politikası, sağlık hizmetleri, kara yara, verem, sıtma, salgın hastalıklar ve hastalıklarla mücadele.

ABSTRACT

KARTALCI, Melike, **Black Sole Disease and its Reflections on the Fight Against the Black Sole Disease to Democrat Party Group and to the Press**, CTAD, Year 19, Issue 41 (Fall 2024), pp. 807-844.

Some diseases that have been seen in different periods in history and resulted in death have left permanent marks on human and social life. Black wound disease (skin porphyria), which can be considered one of these diseases, was seen in Turkey in 1956 and threatened human life. The disease, which did not draw much attention at that time, began to be discussed starting from 1958. The Democrat Party, the ruling party in power and the government, strived for taking measures against against the disease. Discussions concerning the necessary measures were held at the Democrat Party group meetings and it can also be followed from the press. This study aims to denote the policies followed and the developments to eliminate the disease.

Keywords: Democrat Party, health policy, health services, black sores, tuberculosis, malaria, epidemics and the fight against diseases.

Giriş

Çağdaşlarının gerisinde kalan Osmanlı Devleti'nde 19.yüzyılın sonlarına doğru sağlık sorunları artmaya ve sağlık hizmetleri yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu dönemde yaşanan savaşlar, isyanlar, gıda yetersizliği gibi faktörler salgın hastalıkların görülmesinde etkili olmuş ve yetersiz olan sağlık örgütleri bu sorunlar karşısında çaresiz kalmıştır. Millî Mücadele yıllarında ise insan sağlığının korunması ve devam ettirilmesi için Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından gerekli adımlar atılmıştır. Bu adımların başında da TBMM'nin 3 Mayıs 1920 tarihinde kabul ettiği 3 Sayılı Kanun ile Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletinin (Sağlık Bakanlığı) kurulması gelmiş ve Bakanlık görevine de Dr. Adnan Adıvar¹ getirilmiştir.² Bu dönem, Sağlık Bakanlığının

¹ *Adnan Adıvar* (1882-1955), İstanbul'un, "Zâdeğân-ı İlmiye" olarak nitelendirilen köklü ve aristokrat ailelerinden birine mensuptur. Karakteri ve kişiliği bu ortamın etkisiyle şekillenmiştir. Lise çağlarında, özgürlükçü fikirlere sempati duymaya başlamıştır. Adnan Adıvar, tıp eğitimini tercih etmiş, mezuniyetinin hemen ardında da bilimsel açıdan gelişmek ve sahip olduğu görüşleri olgunlaştırabilmek için Avrupa'ya gitmiştir bk. Turhan Ada, *Hayatı ve kişiliği ile Adnan Adıvar*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2004, s.102-106.

hızlı bir şekilde örgütlendiği ve cepheden gelen yaralıların tedavisine öncelik verildiği, bir dönem olmuştur. Ancak kısa bir süre sonra 10 Mart 1921’de Dr. Adnan Adıvar görevinden ayrılmış ve yerine Dr. Refik Saydam³ atanmıştır.⁴ Dr. Refik Saydam görevini 1937 yılına kadar sürdürmüş, bu süre zarfında Avrupa ülkelerinden edindiği tecrübelerden faydalanarak modern sağlık uygulamalarının Türkiye Cumhuriyeti’nde tatbik edilmesi amacıyla 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun⁵ kabul edilmesini sağlayarak, sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi ve yurt genelinde yayılması konusunda büyük bir başarı elde etmiştir.⁶

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından itibaren ülkede, sağlık alanında yapılan uygulamalar ve bu doğrultuda yürütülen politikalar önemli bir yer tutmuştur. 1923-1924 yılları arasında sıtma salgını yaygın olarak görülmüş ve neredeyse sıtmanın girmediği ev kalmamıştır. Tedbir olarak Dr. Refik Saydam’ın isteğiyle Babaharmanı bataklığı kurutulmuş ve 1924’te Ankara’da sıtma ile ilk savaş başlamıştır. 1926 yılında 839 sayılı “Sıtma Mücadelesi Kanunu”⁷ çıkarılmış ve bu kanun sıtma mücadele teşkilatının kurulması yolunda bakanlığa geniş

² Mustafa Yahya Metintaş, Ömür Elçioğlu, “Cumhuriyetin İlk On beş Yılında Sağlık Hizmetleri (1923-1938)”, *Osmangazi Tıp Dergisi*, Cilt 29, Sayı 3, 2007, s. 163, Hilâl Karavar, “Milli Mücadele Döneminde Sihat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekillerinin Faaliyetleri, Muavenet-i İçtimaiye Vekillerinin Faaliyetleri,” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 42, 2022, s. 47-75.

³ *Refik Saydam* (1881- 1942) Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucularından, Türk sağlık sisteminin mimarı, ülkemizin yetiştirdiği en önemli devlet adamlarından biri olan Dr. İbrahim Refik Saydam 1905 tarihinde Askerî Tıbbiye’den Yüzbaşı rütbesi ile askeri hekim olarak mezun oldu. Doktor, milletvekili, bakan ve başbakan olarak, Balkan Savaşlarından başlayıp I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve II. Dünya Savaşı’nın yaşandığı dönemlerde ki problemleri tüm imkânsızlıklara rağmen çözmeye çalışmış ve başarılar elde etmiştir. Bu başarıları hayatının kısa bir özeti olabilir bk. Mustafa Yahya Metintaş, *Refik Saydam’ın yaşamı ve kişiliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 9-395.

⁴ Melih Tınal, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Doktor Milletvekilleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2009, Cilt 2, Sayı 6, s. 624.

⁵ Müslim Demir, “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Üzerine Bir İnceleme”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt.3, Sayı 62, 2019, s. 2023.

⁶ Recep Akdur, “Sağlık Sektörü Temel Kavramlar, Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Durum ve Türkiye’nin Birliğe Uyumunu” *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2006, s. 25.

⁷ Fevzi Çakmak, “Cumhuriyet Türkiye’sinin Sağlık Politikası Ve Uygulamaları (1923-1973), *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, Özel Sayı: Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye, s. 340, Söhrab Mustafayev, “Cumhuriyet Döneminde Sıtma İle Mücadele ve Yasal Düzenlemeler (1923-1946),” *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2019, s. 1121.

yetkiler tanıyarak, devletin tüm olanaklarını seferber etme imkânı sağlamıştır.⁸ Bu yıllarda yaygın olarak görülen sıtma, verem trahom ve frengi gibi hastalıklarla mücadele kapsamında merkezi ve taşra birimleri olan “Sağlık Müdürlükleri ve Hükûmet Tabiplikleri” kurulmuştur.⁹ Sıtmayla mücadele edebilmek için cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren ciddi adımlar atılmış ve örgütler kurularak bunların zamanla bütün ülkeye yayılması için çalışılmıştır. Yine bu dönemde Karadeniz Bölgesi’nde yoğun olarak görülen frengiyle Güneydoğu Anadolu’da sık rastlanan trahom salgınlarıyla mücadele edilmiştir.¹⁰

Türkiye, aktif olarak girmemesine rağmen etkilerini birçok alanda hissettiği İkinci Dünya Savaşı sırasında sağlık alanında da sıtma, tifüs ve çiçek salgınlarıyla mücadele etmek durumunda kalmış; savaş sonrasında 1946 yılında “Sıtma Savaşı Kanunu”nu çıkarmıştır.¹¹ 1946 ile 1948 yıllarında arasında Sağlık Bakanlığı yapan Dr. Behçet Uz¹² Dönemi’nde “Birinci On Yıllık Millî Sağlık Planı” hazırlanarak şu karar alınmıştır: ¹³

“Ülke yedi sağlık bölgesine ayrılacak ve her bölge kendine yeterli hâle getirilecektir. Bu bölgelerde her kırk köy için on yataklı bir sağlık merkezi kurulacak ve bu merkezlerde iki hekim, bir ebe, bir sağlık memuru ve bir ziyaretçi hemşire bulunacaktır. Buna ek olarak her on köyde bir ebe ve bir sağlık memuru görevlendirilecektir. Bu merkezler koruyucu ve tedavi edici hizmetleri birlikte yürüteceklerdir. Bu bölgelerin kurulması tamamlanınca da her bölgede bir Tıp Fakültesinin açılması sağlanacaktır.”

Demokrat Parti’nin (DP) iktidarda olduğu 1950 ile 1960 yılları arasında geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve sağlık örgütlenmesinin tamamlanabilmesi için çalışmalar yapıldığı görülmektedir. 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM’de okunan Birinci Menderes Hükûmeti Programı’nda, şehirlerdeki hastane

⁸ Çakmak, agm., 340, Yusuf Öztürk, Osman Günay, *Atatürk Dönemi Sağlık Politikası*, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı, Yay. No.2, Kayseri, 1991, s. 21.

⁹ Recep Akdur, “Türkiye’de Sağlık Politika ve Hizmetleri,” *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi*, Cilt 4, Sayı 23-24, Ankara, 1998, s.3.

¹⁰ Aydın, Erdem, “Türkiye’de Taşra ve Kırsal Kesim Sağlık Hizmetleri Örgütlenmesi Tarihi”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, Cilt 12, Sayı 80, Temmuz - Ağustos 1997, s. 24.

¹¹ “4871 Sayılı Sıtma Savaşı Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete* Sayı 6238, 21 Şubat 1946, s. 10153.

¹² Behçet Uz, 1893 yılında Denizli’de doğmuştur. Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ’den mezun olmuş, mezuniyetinin ardından bir süre İstanbul’da daha sonra da İzmir’de Çocuk Hastalıkları Uzmanı olarak çalıştıktan sonra, 10 yıl süre ile İzmir’de Belediye Başkanlığı yapmıştır. 7 Ağustos 1946, 10 Haziran 1948, 18 Mayıs 1954 ve 9 Aralık 1955 tarihleri arasında iki dönem sağlık bakanlığı görevlerinde bulunmuştur; bk. Hülya Öztürk, *Dr. Behçet Uz ve sağlık politikaları*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Ana Bilim Dalı, Eskişehir, 2012, s. 168.

¹³ Çakmak, agm., s. 330, Akdur, agm., s. 25.

sayılarının artırılacağı, portatif hastane yapımına başlandığı, köylünün tıbbî ve sıhhi ihtiyaçlarının sağlanacağı, verem ve sıtma gibi hastalıklarla mücadelede kararlı olduğu ifade edilmiştir.¹⁴

DP 1950' ler de sağlık politikasında ciddi adımlar atmıştır. Sağlık hizmetleri için bu dönemde ayrılan bütçe 60 milyon lira iken 1954'te 128 milyon liraya, 1955'te 152 milyon liraya, 1960'ta 382 milyona liraya çıkarılmıştır. Daha önceki iktidardan devralınan 16 sağlık merkezi sayısı 242'ye, yatak sayısı 7.759'dan 15.871'e çıkarılmış; sadece 7 olan verem hastanesi ve pavyonları 84'e ve bunlardaki yatak sayısı 1.097'den 6.357'ye çıkarılmıştır. Ayrıca Sağlık Bakanlığınca ülke genelinde devlet hastaneleri, verem hastaneleri ve doğum evlerinin inşaat faaliyetleri için bir plan ve program hazırlanmıştır.¹⁵

24 Mayıs 1954 tarihinde TBMM' de Menderes tarafından okunan Üçüncü Hükûmet Programı'nda

“...önümüzdeki devre zarfında da sağlık sahasında girişilen bu gayretlerimize devam edeceğimiz gibi millî sağlığın ve onunla çok sıkı bir irtibat halinde bulunan nüfus artımının kıymet ve ehemmiyetini göz önünde tutarak vatandaş sağlığını mutlak koruma ve bu husustaki çalışmalarını köylere kadar götürme kararındayız...”

sözleriyle sağlık hizmetlerine ve nüfus kaynağının korunmasına verilen öneme değinilmiştir.¹⁶

1954 yılında, 6134 sayılı yasa ile Sosyal Sigortalar Kurumu, Millî Savunma Bakanlığı ve Üniversite Hastaneleri hariç il özel idarelerine, vakıflara ve belediyelere bağlı hastaneler, Sağlık Bakanlığına bağlanarak kamuya ait hastanelerin yönetimleri tek elde toplanmıştır.¹⁷ Bu dönemde ayrıca İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde hastanelerde yığılmayı önlemek ve halkın ihtiyacı olan sağlık hizmetini karşılayabilmek adına şehirlerde ve büyük ilçelerde hastane açma politikası izlenmiş, sağlık alanında özel sektörün gelişimi teşvik edilmeye

¹⁴ agm., s.331, Nuran Dağlı, Belma Aktürk, Hükümetler ve Programları I (1920-1960), Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, Cilt 1, Ankara, 1988, s.161.

¹⁵ Aynı yer., Mehmet Evsile, “Demokrat Parti Döneminde Sağlık Hizmetleri,” *History Studies Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, Nisan 2021, s. 411.

¹⁶ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (1950-1961), TBMM Basımevi, Ekim 2013, Cilt 2, s.1026.

¹⁷ Recep Akdur, “Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Sağlık”, *12.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kitabı* 21-25 Ekim 2008 Ankara, s.45.

çalışmıştır.¹⁸ Böylece il ve ilçe hastanelerinin açılması hız kazanmış, var olan hastanelerdeki hizmetlerinde iyileşmesi sağlanmıştır.

1953 yılında, ülkede bulunan doktor sayısı 7353' tür. Bu doktorlardan 3158'i devlet hizmetinde, 543'ü askerî hastanelerde, 3652'si ise serbest çalışmaktadır ve 285 okul doktoru mevcuttur. 1957 yılında ise devlet hastanelerinde 5386 mütehasıs hekim, 5533 tabip olmak üzere toplam 10.919 doktorun çalıştığı görülmektedir. Ancak 1957 yılı itibarıyla Türkiye'de 10.000 nüfusa 3 doktor düşmüştür. Bu durum Türkiye'de, doktor sayısının hala yetersiz olduğunu göstermektedir.¹⁹ CHP Sinop Milletvekili Ali Şükrü Şavlı, 27 Şubat 1953 tarihinde TBMM' de yaptığı konuşmasında, bu tarihteki toplam hemşire sayısının 600 olduğundan ve bunların yüzde 75'inin hastanelerde çalıştığından, hemşire kadrolarının doldurulması için hali hazırda 1200 hemşireye daha ihtiyaç duyulduğundan ²⁰ bahsetmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak adına 25 Şubat 1954 tarih ve 6283 sayılı "Hemşirelik Kanunu" ile hemşirelik bir meslek haline getirilerek, "Ortaokulu bitirmiş olup 25 yaşından gün almamış kadınlardan, hükümet tarafından açılmış olan ebe, laborant, hemşire okulunda üç sene eğitim gördükten sonra Sağlık Bakanlığınca oluşturulan jüri huzurunda meslek sınavını vererek aldığı diplomayı usulüne göre tescil ettirenler..."ın hemşire ünvanı alacakları hükmüne bağlanmış ve bu konudaki eksiklikler tamamlanmaya çalışılmıştır.²¹ 27 Şubat 1956'da bahsi geçen konu ile ilgili CHP Meclis Grubu adına konuşan Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin, hemşire sayısının 1046' ya ²² yükseldiğini ve hala ihtiyacı karşılamada yetersiz kaldığını ifade ederken; DP Meclis Grubu adına Denizli Milletvekili Baha Akşit, 27 Şubat 1958 tarihli konuşmasında hükümetin çalışmalarının etkili olduğunu ve hemşire sayısının 1957 yılında 1669'a ²³ yükseldiğini belirtmiştir. Yine TBMM'de Sağlık personeli hakkında yapılan görüşmelere bakıldığında doktor ve hemşireler dışındaki personel sayısı hakkında bazı bilgilere ulaşılabilmektedir. Nitekim CHP Kars Milletvekili Esat Oktay,²⁴ 21 Şubat 1953 tarihindeki konuşmasında 324'ü serbest

¹⁸ Evsile, agm., s.411.

¹⁹ agm., s.413.

²⁰ Ali Şükrü Şavlı (Sinop), (TBMM TD) 9. Dönem, Cilt 13, 27.02.1953, s.1068.

²¹ T.C. Resmî Gazete, 25.02.1954, Sayı 8647, s.8366-8367.

²² CHP Meclis Grubu Adına Ahmet Bilgin (Kırşehir), (TBMM ZC) 10. Dönem, Cilt 10, 27.02.1956, s.982.

²³ Baha Akşit (Denizli), (TBMM ZC) 11. Dönem, Cilt 2, 27.02.1958, s.960.

²⁴Esat Oktay (1885-1972) Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunudur. İç Hastalıkları uzmanıdır. Oltu, Kars ve Bakü Hastaneleri Tabipliği, Kars Belediye Tabipliği, Kars Memleket Hastanesi Dâhiliye Müttehassıslığı ve Baştabipliği, Hükûmet Tabipliği, Türk Ocakları Himâiye-i Etfâl, Kızılay, Halkevi Üyeliği, TBMM VII, VIII. ve IX. Dönem Kars Milletvekilliği yapmıştır.

olmak üzere toplam 1723 ebinin²⁵ olduğu; DP adına konuşan Ali Şükrü Şavlı²⁶ ise 1140 köy ebesi bulunduğu bilgisini vermiştir.²⁷ Yine Esat Oktay, toplamda 2169 sağlık memurunun varlığından bahsetmiştir.²⁸ Aynı tarihlerde TBMM’ de yaptığı konuşmasında DP Maraş Milletvekili Selâhattin Hüdayioğlu 600 ile 700 hasta bakıcının mevcut olduğundan²⁹ bahsederken, 27 Şubat 1956 tarihinde CMP Meclis Grubu adına konuşan Ahmet Bilgin³⁰ hasta bakıcı sayısının 1955 yılında 2787’ye ulaştığı bilgisini vermiştir.³¹ DP 9.dönem Sivas Milletvekili ve mesleği eczacılık olan Nazım Ağacıkoğlu 21 Şubat 1953 yılında TBMM’ de yaptığı konuşmasında ülkede 1400 eczaneye ihtiyaç olduğu ancak 620 eczanenin var olduğu ve bunların 3-4 vilâyette bulunduğu, 250-260 ilçede eczane bulunmadığını³² belirtmiştir. Bu konunun bazı milletvekilleri tarafından mecliste gündeme getirilmesi etkili olmuş olmalı ki eczacı ve eczanelerin durumlarını düzeltmek adına 18 Aralık 1953 tarih ve 6197 sayılı “Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun” çıkarılmıştır.³³ DP, geçmişte uygulanan sağlık politikaları üzerine yeni plan ve programlar ilave ederek bu alandaki gelişmeleri sürdürmeye gayret etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yoğun şekilde mücadele edilen sıtmayla DP döneminde de kararlılıkla mücadele edilerek 1953 yılında İstanbul’da sıtma hastalığı konusunda halkı bilinçlendirmek ve sıtma hastalığını yok etmek adına

İstiklal Madalyası sahibidir;bk.https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf, (Erişim Tarihi 10 Eylül 2023).

²⁵ Esat Oktay (Kars), *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)* 9. Dönem, Cilt 20, 21.02.1953, s. 634-635.

²⁶ Ali Şükrü Şavlı, Türk hekim ve siyasetçidir. 1914’te Darülfünun Tıp Fakültesi’ni bitirdi. Berlin Üniversitesi’nde çocuk hastalıkları ihtisası yaptı. Haseki Hastanesi çocuk hastalıkları mütehassısı ile IX. Dönem Sinop Milletvekilliği yapmıştır bk. Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM - IX. Dönem 1950 – 1954*, Cilt VII, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No.18, s. 1004.

²⁷ Ali Şükrü Şavlı (Sinop), *(TBMM TD)* 9. Dönem, Cilt 20, 21.02.1953, s. 645.

²⁸ Esat Oktay (Kars), *(TBMM ZC)* 9. Dönem, Cilt 20, 21.02.1953, s. 634-635.

²⁹ Selâhattin Hüdayioğlu (Maraş), *(TBMM ZC)* 10. Dönem, Cilt 20, 21.02.1953, s. 656.

³⁰ *Ahmet Bilgin* (1900-1985), Antakya’da İzzet ve Afife’nin oğlu olarak dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Eczacılık Bölümünü bitirdi. Fransızca ve Arapça bildirdi. Eczacılık ile iştigal etti; X. Dönem Kırşehir Milletvekili olarak görev yaptı. Evli ve 3 çocuk babasıydı. https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2023).

³¹ CMP Meclis Grubu Adına Ahmet Bilgin (Kırşehir), *(TBMM ZC)* 10. Dönem, Cilt 10, 27.02.1956, s. 982.

³² Nazım Ağacıkoğlu (Sivas), *TBMM Tutanak Dergisi (TBMM TD)* 9. Dönem, Cilt 20, 21.02.1953, s. 659-660.

³³ *T.C. Resmî Gazete*, 24.12.1953, Sayı 8591, s.7817-7819.

“Beynelmüllel Tropikal Hastalıklar ve Malarya” kongresi düzenlenmiştir.³⁴ Ayrıca 1960 yılı başlarında UNICEF ile birlikte Türkiye’de sıtma hastalığını yok etmek amacıyla 4 Ocak 1960 tarihinde “Sıtmanın İmhası Hakkında Kanun” çıkarılmıştır.³⁵ DP’nin sıtma hastalığı ile verdiği mücadele neticesinde sıtmalı hasta sayısı 1954 yılında yüzde 1,4’e 1957 yılında yüzde 0,6’ya düşürülmüştür. Bu oran 1960 yılında on binde 2 olarak tespit edilmiştir.³⁶ DP döneminde sıtmadan başka Verem, Frengi, Trahom gibi hastalıklarda tehdit oluşturmuştur.

DP iktidarında, özellikle sağlık alanında en büyük sıkıntı verem konusunda yaşanmıştır. 26 Şubat 1951 tarihinde Ali Şükrü Şavlı, TBMM’de yaptığı konuşmada veremden ölenlerin sayısını 40.000 olarak vermiştir.³⁷ DP Milletvekili Burhanettin Onat,19 Şubat 1953’ de TBMM’ de yaptığı konuşmasında bu rakamın 50.000’e çıktığını ifade etmiştir.³⁸ Bu artışların bir süre devam etmiş ise de 25 Şubat 1955 tarihinde TBMM’ de konuşan Behçet Uz bu rakamın 30.000’e düşürüldüğünü³⁹ belirtmiştir. Fakat veremden ölenlerin sayısının bir süre sonra yeniden arttığını görmekteyiz. Nitekim 1958 yılında CHP Meclis Grubu adına konuyu ele alan Maraş Milletvekili Kemalî Beyazıt yeniden bu sayının 40.000’lere çıktığını⁴⁰ söylemiştir.

Verem hastalığı DP Meclis Grubunda da zaman zaman gündeme gelmiştir. Veremin ülkede yayılmasında askerlerin, işçilerin ve öğrencilerin büyük etkisi olduğu konuşulmuştur. Bu konu üzerine DP Meclis Grubunda çeşitli görüşler gündeme gelmiştir.⁴¹ Grupta konuyu ele alan milletvekilleri 1957 senesinden itibaren orduda verem hastaları için tutulması gereken fiş usulünün sıhhi işlem takibini kolaylaştırdığını⁴² ifade etmişlerdir. Verem hastalarının cihazlarla taranması, ihbar fişlerinin yapılması⁴³ gibi kararlar alınmıştır. Sağlık Bakanı Lütfi

³⁴ Yunus Kuloğlu, Erhan Ayaz, “Demokrat Parti (1950-1960) Döneminde Önemli Salgın Hastalıklarından Sıtma Ve Verem İle Mücadele,” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, Haziran 2022, s.484.

³⁵ Çakmak, agm., s.341.

³⁶ Evsile, agm., s.415.

³⁷ Ali Şükrü Şavlı (Sinop) ,(TBMM TD) 9. Dönem, Cilt 5, 26.02.1951, s.535.

³⁸ Burhanettin Onat (Antalya) ,(TBMM TD) 9. Dönem, Cilt 20, 19.02.1953, s. 499.

³⁹ Behçet Uz(İzmir) ,(TBMM TD) 10. Dönem, Cilt 5, 25.02.1955, s. 767.

⁴⁰ CHP Meclis Grubu Adına Kemalî Beyazıt (Maraş) ,(TBMM ZC) , 11. Dönem, Cilt 2, 27.02.1958, s.934.

⁴¹ *Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakereler Tutanakları (DPMGMT)*, 27.11.1958, Sayı.7, s. 5.

⁴² *DPMGMT*, 27.11.1958, Sayı 8, s.6.

⁴³ Aynı yer.

Kırdar 1958 yılına kadar toplam 17 milyon kişinin muayene edildiğini, 7 milyon BCG aşısının yapıldığını,⁴⁴ Meclis konuşmasında belirtmiştir. Bu bilgiler bize DP iktidarı boyunca veremle yoğun bir şekilde mücadele edilmeye çalışıldığını göstermektedir.

DP, iktidarda kaldığı dönem zarfında frengi, trahom, kolera, tifüs, boğmaca, difteri gibi salgın hastalıklarla da mücadele etmiş ve çiçek aşısının üretimini gerçekleştirerek uygulanmasını sağlamıştır. Ayrıca 1957 yılında Frengi Tedavi Yönetmeliği yayımlanmış ve Cüzzam Savaş ve Araştırma Derneği de açılmıştır.⁴⁵

Bu hastalıkların haricinde DP Dönemi'nin ikinci yarısından itibaren *kara yara* adı verilen bir cilt hastalığı da halk sağlığını tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Basında kendisine geniş yer bulan ve halk nezdinde endişe yaratan bu hastalığa devlet ve hükûmet yetkilileri kayıtsız kalmamış; konu Meclis gündemine de gelmiş; özellikle DP Grup toplantılarında üzerinde ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Bu çalışmanın konusu olan kara yara hastalığı ve DP'nin bu hastalıkla mücadele yöntemleri, DP müzakere tutanakları ve basına yansıdığı* biçimiyle ele alınmaya çalışılmıştır.

Kara Yara (Türk Porfiriası) Nedir?

Porfiria, kırmızı kan hücreleri; eritrositlerde bulunan porfirin-hem biyosentezi (oksijen taşıyıcı bir protein olan hemoglobinin yapısını oluşturan “Hem” proteindir) işlemindeki bir takım enzim bozukluklarına bağlı olarak porfirinler gibi ara ürünlerin kan ve dokularda aşırı birikimine ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çoğu genetik geçişli bir hastalıktır.⁴⁶ En sık görülen Porfiria cutanea tarda-PCT ise genellikle sonradan oluşur ve karaciğerde hemoglobin sentez bozukluğu ile ilgilidir. Hexochlorobenzene⁴⁷1950-1955-1959'lar da Türkiye'de tarım alanında fungusit⁴⁸ olarak kullanılmıştır.1955-1959'lar da güneydoğu bölgesinde bu ilaç buğday için kullanıldığından, bununla beslenen çocuklarda;

⁴⁴ Lütfi Kırdar (İstanbul), (TBMM ZC), 11. Dönem, Cilt 2, 27.02.1958, s.944.

⁴⁵ İlyas Topçu, “Demokrat Parti Dönemi Kars'ta Sağlık Hizmetlerinde Yaşanan Gelişmeler” *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl:9, Cilt 11, Sayı 18, Haziran 2019, s. 2572.

* Makalede kullanılan alıntılardaki üslup ve yazım yanlışları aynen aktarılmıştır.

⁴⁶ Ayşegül Güney - Ayşın Köktürk, Ayşe Polat, “Hemodiyaliz Hastasında Gelişen Porfira Kutanea Tarda”, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi, Dermatoloji Anabilim Dalı, Mersin, 2010, s.75.

⁴⁷ *Hexochlorobenzene*: Tohum kozalağı ve sebze tohumlarında mantara karşı kullanılan bir ilaç.

⁴⁸ *Fungusit*, bir mantar ilacı olup, mantarları, mantar sporlarını ve mantar enfeksiyonlarını öldürmek veya büyümesini engellemek için kullanılan toksit bir maddedir.

“edinsel porphyria cutanea tarda” gelişmiştir. Bu özel durum literatüre porfiria tursika olarak geçmiştir. Bu fungusit “uroporphyrinogen⁴⁹ decarboxylase”⁵⁰ inhibisyonu⁵¹ yapmaktadır. Hastalar hipertrikoz⁵² (kılınma) nedeniyle “*maymun çocuklar*” olarak anılmışlardır.

Diyarbakır Devlet Hastanesi Cildiye şefi olarak görev yapan Dr. Cihad am,⁵³ 1955 yılında, çok sayıda çocuğun yüzlerinde, el ve ayak sırtlarında yaralar ve kabartılar grmüştur. Bu ocukların idrarı kırmızı- kahverengi renkteydi ve Wood ışığında parlak kırmızı floresans veriyordu. Dr. am, bu bulgulara dayanarak porfiria tanısını koymuştur. Yüzlerce porfirialı çocuğun annelerinde ortak birçok nokta bulmuş; anne sütü ile beslenen bebeklerde bu hastalığın cilt bulguları mevcut iken idrarlarında porfirine rastlamamıştır. Buradan yola çıkarak etken madde olan “heksaklorobenzen”in çocuklara anne sütünden geçtiğini ve derideki reaksiyonlara sebep olduğunu tespit etmiştir.⁵⁴ Bu ocuklar “Chloroble” veya “Surmesan A” isimli bir heksaklorobenzen (C₆Cl₆)⁵⁵ içeren bir fungusit⁵⁶ ile muamele edilmiş buğdaydan yapılmış ekmek yemişlerdi. Bu ilaçla muamele edilmiş tohumlar ilk defa Urfa’da dağıtılmış ve arkasından bu hastalar da o bölgeden çıkmıştır.

⁴⁹ *Uroporphyrinogen* bir porfirin türevidir.

⁵⁰ *Decarboxylase*: Organik bileşikten bir molekül karbondioksit çıkarılması, bileşiğin karbondioksit kaybetmesidir.

⁵¹ *İnhibisyon*, Bir işlevin veya etkinliğin önlenmesi, durdurulmasıdır.

⁵² *Hipertrikoz*: vücudun androjen duyarlı olan veya olmayan bölgelerinde oluşabilen hormon etkisinden bağımsız bir kılınma tipidir; bk. Nursel Dilek, Sevgi Bahadır, “ocukluk ağında Hipertrikoz,” *Türk Dermatoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1-8, 2018,s.1.

⁵³ *Dr. Cihat am* 1943 yılında tıp fakültesinden mezun olmuş, ihtisasını Ord. Prof. Dr. Hulusi Behçet’in yanında tamamlamış ve Diyarbakır Devlet Hastanesi Cildiye şefi olarak çalışmaktaydı. 1956-1958 yıllarında güneydoğuda “kara yara” da denilen hepatik bir porfiri baş göstermişti. Dr. am bu hastalığın pestisitle muamele edilmiş tohumluk buğdayların yiyecek olarak kullanılmasından kaynaklandığını düşünüyordu. Dr. am, bu düşüncesini heksaklorobenzen ile ilaçlanmış tohumları yiyen sian ve tavşanların idrarında ultraviyole lambasıyla porfirin varlığını göstererek kanıtladı. Bulgularını 1963 yılında JAMA’da yayınlayarak dünyaya duyurdu. Bunun zerine heksaklorobenzenin kullanımı Türkiye’de ve dünyada yasaklanmış oldu bk.Türk Porfiriasi - <https://www.drkadirtugcu.com/2008/08/07/turk-porfiriasi/> (Erişim Tarihi 18 Ekim 2023)

⁵⁴ Kadir Tuğcu, “Türk Porfiasi”, *Kadir Tuğcu Kişisel İnternet Sitesi*, 7 Ağustos 2008, <https://www.drkadirtugcu.com/2008/08/07/turk-porfiriasi/>,(Erişim Tarihi 18 Ekim 2023)

⁵⁵ agm, *Hürriyet* Gazetesi, 15 Ağustos 1958, s. 1,5.

⁵⁶ Chloroble” veya “Surmesan A” isimli bir fungusit mantar ilacı olarak tanımlanabiliyor bk. <https://tarfin.com/blog/fungusit-nedir.> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2024.)

Bu hastalığın tam teşhisi konamamış ve 1959 yılında buğday dağıtımının durdurulmasından sonrada yeni bir vaka görülmemiştir.⁵⁷ Ancak *Hürriyet*, *Milliyet*, *Cumhuriyet* ve *Ulus*⁵⁸ gibi gazeteler bu hastalıkla ilgili haberleri sayfalarında kamuoyuna duyurmuş ve bu haberlerin artması üzerine konu, Dr. Münif İslamoğlu⁵⁹ tarafından DP Meclis Grubu gündemine taşınmıştır.

Milliyet'in haberine göre; halkın “kara yara” adını verdiği ve insanı maymunlaştırdığı söylenen bu hastalık özellikle Bismil ve Silvan kazalarında etkin bir şekilde görülmüştür. Bu hastalık 1957 yılında Diyarbakır'ın Bismil kazasında DP ilçe başkanı Tevfik Demirkırar'ın oğlunda ilk olarak tespit edilmiştir. Hastalık vücudunun karamasıyla başlamakta daha sonra yüzde ve kollarında çıban şeklini almaktadır. İlk çıban çıkarken çok şiddetli ağrı yapmasına rağmen daha sonra bu ağrı hissedilmemektedir. Bu çıbanların üzerinde uzun siyah kıllar çıkmakta ve insanı maymuna benzetmektedir. Hastalığa yakalananlar, iki üç yıl sonra tüberküloz yolu ile ölmektedirler. Kara yara hastalığının 2-3 yıllık mazisinin olduğu da bu şekilde ortaya çıkmıştır. Fakat bugünlerde en şiddetli şekilde hüküm sürmektedir.⁶⁰

Kara yara hastalığını ilk teşhis eden ve durumu o zaman Sağlık Bakanlığına bildiren çocuk doktoru Ekrem Tosunoğlu, Bakanlıktan bir tetkik heyeti talebinde bulunmuş, istek makul görülerek 9 Ağustos 1958'de bölgeye iki uzman gönderilmiştir. Gönderilen tetkik heyeti, hastalardan kan ve parçalar alarak Ankara'da bu parçaları tahlil ettirmişse de müspet bir netice alamamıştır.⁶¹ Diyarbakır Sağlık Teşkilatının müracaatı ile yapılan tetkikler ve Bismil'den Ankara'ya gönderilen iki hastanın incelenmesi sonucunda bu hastalığın çiftçiye

⁵⁷ Aynı yer.

⁵⁸ “Diyarbakır'da korkunç salgın”, *Milliyet*, 16 Ağustos 1958, s.1; “Bismil'de 120 çocuk garip bir hastalıktan mustarip”, *Hürriyet*, 15 Ağustos 1958, s. 1, 5; “Diyarbakır'da meçhul hastalık iki çeşit”, “Diyarbakır'da meçhul hastalık iki çeşit”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1958, s. 1, 5, “Diyarbakır'da ikinci bir bulaşıcı hastalık başladı”, “Diyarbakır'da ikinci bir bulaşıcı hastalık başladı”, *Ulus*, 14 Ağustos 1958, s.1,5.

⁵⁹ Ali Münif İslamoğlu (1917-1988) Aydın'da doğdu. Babası Mustafa Nasuh Bey, annesi Şaziye Hanım'dır.1943'te İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu. 1946-1949 yılları arasında İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi'nde Dâhili Hastalıklar Uzmanı olarak vazifesini ifa etti. 1949-1951 yılları arasında Kastamonu Verem Hastanesi'nde başhekim ve dâhiliye uzmanı olarak görev yaptı bk. Zühtü Arslan, Türk Parlamento Tarihi, TBMM - XI Dönem (1957 - 1960), Biyografiler Aralık 2011, Cilt 3, s.601.

⁶⁰ “Diyarbakır havalisinde iki hastalık yaygın halde”, *Milliyet*, 17 Ağustos 1958, s.1,5.

⁶¹ Aynı yer. *DPMGMT*, 27.11.1958, Sayı 5, s. 3.

dağıtılan ilaçlanmış tohumluk buğdaylardan yapılan gıda maddelerinin yenilmesi ile meydana gelen bir zehirlenmeden ileri geldiği kanaatine varılmıştır.⁶²

Kara yara hastalığının asıl sebebi tohumluk olarak ayrılan buğdayların ilaçlanmasıdır. İlacın terkinde benzen ve klor maddeleri bu hastalığı meydana getirmektedir.⁶³ Ortada gözükten muhtemel sebebin bu olduğu anlaşılmaktadır. İdrarda porfirin maddesinin çıkması ve deride toplanan porfirinin güneş ışınlarının tesiriyle bu belirtilere yol açması, hastalığın metabolizma bozukluğundan doğduğunu göstermektedir. Dermatologların “Porfiria Kutanea”⁶⁴ dedikleri hastalık neticesinde karaciğer, tiroit bezi, böbrek üstü bezlerinin fonksiyonlarını yerine getirememesi neticesinde hormon bozukluğu görülmektedir.⁶⁵

Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar ve Sağlık Bakanlığı Müsteşarı General Dr. İbrahim Şevki Ata Şağun,⁶⁶

“Bu hastalık 1 ile 18 yaşları arasında görülmektedir ve ilaçlı tohumluk buğdayların yenilmesinden 4 ile12 ay gibi bir sürenin geçmesinin ardından özellikle yaz aylarında güneşin ultraviyole ışınlarının tozlaştığı zamanlarda ciltte meydana gelmektedir. Cildin bilhassa, güneş gören kol, yüz ve göğüs gibi yerlerinde siyah yaralar oluşmakta, saçlar dökülmekte ve sakallar uzamaktadır. Kollarda anormal kıllar çıkmaktadır. Hastalık erişkinlerde ve

⁶² Aynı yer. “Diyarbakır havalisinde iki hastalık yaygın halde”, “Bismil’de 120 çocuk garip bir hastalıktan mustarip”, *Hürriyet*, 15 Ağustos 1958, s.1,5, Diyarbakır havalisinde iki hastalık yaygın halde”, *Milliyet*, 17 Ağustos1958, s.1, 5, “Diyarbakır’da meçhul hastalık iki çeşit”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1958, s.1,5.

⁶³ “Bismil’de 120 çocuk garip bir hastalıktan mustarip”, *Hürriyet*, 15 Ağustos 1958, s.1, 5, “200 kişinin ölümüne sebep olan hastalık anlaşılamadı”, *Ulus*, 15 Ağustos 1958 39 üncü yıl No: 12699 İstanbul, s.1, 4, “Diyarbakır’daki garip hastalık” *Hürriyet*, 16 Ağustos 1958, s. 1,5 “Diyarbakır’da korkunç salgın”, *Milliyet*, 16 Ağustos 1958, s.1.

⁶⁴ Porfiria Kutanea: Bu grup, özellikle deriyi etkileyerek ışık duyarlılığına, ciltte ve diş etlerinde su dolu kabarcıklara ve kaşıntıya yol açar. Genellikle karın ağrısı yoktur ve diğer porfirialardan bu yönüyle ayrılır. Porfiria hastaları gün ışığına aşırı duyarlı oldukları için, güneş ışığına en küçük bir maruz kalma bile vücutlarında ciddi şekil bozukluklarına yol açabilir bk. İkbal Esen Aydingöz, Ayşe Deniz Akkaya, “Paraneoplastik özellik gösteren metabolik hastalıklar”, *Türkderm Dergisi*, Cilt 47, özel Sayı 2, s. 86, “Bismil’ de 705 çocuktan 268’i hasta”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1958, s.1, 5.

⁶⁵ Aynı yer.

⁶⁶ İbrahim Şevki Atasagun (1899-1984) İstanbul’da doğdu. 1921’de Askeri Tıbbiye’yi bitirdi. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra iç hastalıkları uzmanlığını tamamladı ve İstanbul Tıp Fakültesinde öğretim üyesi oldu. Profesör olduktan sonra tekrar ordu hizmetine geçti. 1957’de tümgeneral iken emekliye ayrıldı. 1958-1960 arasında Sağlık Bakanlığı müsteşarlığı görevini ifa etti.1961’ de yapılan seçimlere katılarak Nevşehir senatörü seçildi. Cumhuriyet Senatosu başkanlığını yürütürken hastalanan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’e vekâlet etti. 1977 yılında siyasetten ayrıldı bk. https://www.5.tbmm.gov.tr/biyog/cumsen_3.htm (Erişim Tarihi 21 Ocak 2024).

çocuklarda yaşlarına ve vücut reaksiyonlarına göre birbirinden farklı belirtiler göstermektedir. Özellikle bu zehirlenme bebeklerde daha ağır seyretmektedir.”⁶⁷

şeklinde hastalık hakkında bilgi vermişlerdir. Gazete haberlerine göre de halkın “kara yara” veya “kara çiban” adını taktığı acayip hastalığın bulguları şudur:

“Çocuklarda, büyüklerde cilt ortası siyah şarbona benzeyen iri yaralar beliriyor, derilerinden cerahat akıyor. Saçlar dökülüyor fakat yüzde ve kollarda serpinti halinde yer yer iri siyah kıllar hâsıl oluyor. Sonraları yaralar açılıyor.⁶⁸ Her yaşta insanda bulunan bu hastalık, ellerde, yüzde ve bacaklarda yara ile başlıyor, sulanıyor, anormal kıllar çıkıyor ve deri renk değiştirerek tamamen bir kömür siyahlığını alıyor; dış görünüş itibariyle insanı tam bir maymuna benzetiyor.⁶⁹ Hastalığa yakalananların yüzleri, kolları ve bacakları 3-4 cm uzunluğunda kıllarla örtülüyor. Bu kılların yuvalandığı yer ise cılk yara haline geliyor.”⁷⁰

Gazetelere göre; hastalığın yarattığı fiziksel tahribat neticesinde, hastaların yüz, el ve ayaklarının irin içinde olması ailelerin çocuklarından soğumalarına, genç kadınların birçoğunun da kocalarının “maymunlaştığını” iddia ederek evlerini terk etmelerine neden oluyordu.⁷¹

Ulus gazetesi yazarı Alaeddin Bilgi;

“Sallat ve Anbar da şahit olduklarının dışında Bismil’de bir sokak ortasında gördüklerinin tüylerini diken diken ettiğini, gözlerine inanamadığını, Fatma adında bir kızın yüzünün kılları, saçının kısalığı, etsiz parmakları ve yine tüylü bacakları ile baya maymun olduğunu; yine aynı mahallede iki tanede erkek çocuğun aynı durumda olduklarını”

yazmıştır. Fatma’nın resimlerini çekmiş, kızın babası ile konuşmuş ve babasının ifadesine göre “hiçbir ilaç bu hastalığa tesir etmemiş, doktor çok uğraşmış ancak tedavi

⁶⁷ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 9, s.7, “Diyarbakır’daki garip hastalık”, *Hürriyet*, 16 Ağustos 1958, s.1,5.

⁶⁸ “Bismil’de 120 çocuk garip bir hastalıktan mustarip”, *Hürriyet*, 15 Ağustos 1958, s. 1,5, “Diyarbakır’da korkunç salgın”, *Milliyet*, 16 Ağustos 1958, s.1,5, “Diyarbakır havalisinde iki hastalık yaygın halde”, *Milliyet*, 17 Ağustos 1958, s.1,5.

⁶⁹ “Diyarbakır’da ikinci bir bulaşıcı hastalık başladı”, *Ulus*, 14 Ağustos 1958, s. 1,5, “Diyarbakır’da korkunç salgın”, *Milliyet*, 16 Ağustos 1958, s.1, “Diyarbakır’da meçhul hastalık iki çeşit”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1958, s.1,5.

⁷⁰ “Bismil’de 705 çocuktan 268’i hasta”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1958, s.1,5, “Bismil’de 120 çocuk garip bir hastalıktan mustarip”, *Hürriyet*, 15 Ağustos 1958, s.1,5.

⁷¹ “200 kişinin ölümüne sebep olan hastalık anlaşlamadı”, *Ulus*, 15 Ağustos 1958, s.1,4, “Diyarbakır’da korkunç salgın”, *Milliyet*, 16 Ağustos 1958, s.1,

edememiştir.”⁷² Dr. Recep Doksat⁷³ da bölgede eski ve yeni vakaları tetkik ettikten sonra hastalığın klinik tablo olarak başlangıcını ve seyrini *Milliyet* gazetesindeki yazısında şöyle ifade etmiştir: ⁷⁴

“Evvela ciltte bir hiper pigmentasyon yani renk koyulaşması başlıyor. Deri, koyu esmer bir renk alıyor. Bu siyaha yakın esmerlik bilhassa cildin güneşe maruz kısımlarında yani yüzde, ellerde, kollarda, ayaklarda ve bacaklarda pek muteberiz. Ayrıca bütün vücutta hipertrikoz yani aşırı derecede kıllanma başlıyor. Beş altı yaşındaki kız çocuklarında bile bu aşırı kıllanma o derece fazla oluyor ki bütün vücudu kaplayan uzun siyah tüyler hastaya korkunç bir görünüm veriyor. Bilhassa ellerde güneş tesiri ile önceleri bir bül, yani yanık gibi içi su dolu bir kabarcık beliriyor. Fındık büyüklüğündeki bu kabarcık bir müddet sonra patlıyor ve yara halini alıyor. Mikropların da işe karışmasıyla bu yara cerahatleniyor ortası sedef renginde kenarları koyu hudutlu bir nedbe⁷⁵ bırakıyor. Yaralardan biri geçerken diğerleri ortaya çıktığı için hastalık devam edip gidiyor. Saçların dökülmesi doğru değildir fakat aynı yaralar saçlı deride çıkarsa hâsıl olan nedbe bölgelerinde saçlar kayboluyor ve hastaya kel görünümü veriyor. Hastalık; iştahsızlık, uykusuzluk, idrarın kanlı gibi koyu olması ve aşırı zayıflıkla baş gösteriyor. Kız çocuklarında karın şişiyor, karaciğer büyüyor; erkek çocuklarda ise yalnız bir kişide karın şişliği görülmüştür.”

Gazete haberlerinden sonra Demokrat Parti Milletvekili ve Doktor olan Münif İslamoğlu da Grupta hastalığın mahiyeti ile ilgili şu bilgileri vermiştir: ⁷⁶

“Hastalar ateşlenmekte, idrarları koyu sarı renkte çıkmakta, ellerinde, yüzlerinde önce kırmızı sonraları siyahlaşan bir yara meydana gelmektedir. Hasta kadın, erkek, çocuk olsun yüzlerinde uzun ve kalın kıllar çıkmakta ve hastalar maymunlaşarak ölmektedirler.”

Kara Yara Hastalığı Bulaşıcı mıdır?

Hastalığın yaygın olması ve yeni vakaların görülmesi bu hastalığın bulaşıcı olduğunu düşündürse aslında yaz ayının ve güneş ışınlarının etkisi ile gizlenen

⁷² “200 kişinin ölümüne sebep olan hastalık anlaşılamadı,” *Ulus*, 15 Ağustos 1958, s.1,4.

⁷³ *Recep Doksat* (1927-1989) İstanbul’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul’da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde yüksek tahsilini tamamladı. Aynı zamanda *Milliyet* gazetesinin doktor yazarı olarak görev yaptı bk. *Recep Doksat Kişisel İnternet Sitesi*, 2 Şubat 2014, <https://www.kimdirhayatieserleri.com/receb-doksat-kindir.html>, (Erişim Tarihi 11.10.2023.)

⁷⁴ “Bismil’de 705 çocuktan 268’i hasta,” *Milliyet*, 18 Ağustos 1958, s.1,5.

⁷⁵ Çeşitlilik gösteren travmalar ya da yaralanmaların tedavisi sonrasında ciltte oluşum gösteren izlere nedbe dokusu (skatris) adı verilmektedir bk. Gül Baktır, “Yara İyileşmesi ve Deneysel Yara Modelleri,” *Experimed*, Cilt 9, Sayı 3, İstanbul 2019,s.134.

⁷⁶ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 14, s.12.

hastalık yeniden nüks etmektedir. ⁷⁷ Dr. Recep Doksat'ın yaptığı tetkiklere göre hastalık mikrobik değil, başlangıcı zehirlenmeye bağlı bir metabolizma hastalığıdır fakat mikropların işe karışmasıyla çeşitli deri iltihaplarına ve bilhassa bağırsak iltihaplarına neden olmakta ve neticesinde de verem ortaya çıkmaktadır.⁷⁸ Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar da grup toplantısında, yapılan tetkikler sonucunda uzmanların zehirlenmeye bağlı bir hastalık olduğu kanaatine vardığını⁷⁹ ifade etmiştir.

Yine grup konuşmasında Lütfi Kırdar, hastalığın 1957 sonbaharı ile 1958 kışında iyileşme ve sükûn devresine girdiğini, 24 Nisan 1958'de tekrar nüksettiğini, bu hastalığın salgın ve bulaşıcı olmadığını, münferit vakalar halinde Diyarbakır ve civarındaki vilayetlerde mahalli ve mevsime bağlı olarak görülen bir cilt tezahürleri münferit müzmin bir zehirlenme ⁸⁰ olduğunu dile getirmiştir. Lütfi Kırdar'ın bu açıklaması üzerine Dr. Münif İslamoğlu, Bakanın münferit vakalar demesine tepki göstermiş ve 1956 da Diyarbakır'da 9, Elazığ'da 2; 1958'de Diyarbakır'da 82, Urfa'da 6, Elazığ'da 4, Mardin'de 3, Siirt'te 2 olmak üzere Diyarbakır Numune Hastanesine müracaat eden hastanın 111 kişi olduğunu ayrıca özel doktorlara başvurularla bu sayının 200'ü bulunduğunu ifade etmiştir. Kendisine göre Bismil'deki mütehassıs iki saatlik yaptığı poliklinik mesaisinde 11 vaka tespit etmiştir.⁸¹

Hürriyet gazetesi ise konu ile ilgili haberinde, "Ankara'ya gelen Diyarbakır'ın Bismil kazası Belediye Reisi yalnız kendi bölgesinde 100-120 kişinin hasta olduğunu bildirmiş ve yardım talebinde bulunmuştur. Diyarbakır'ın merkez ve diğer kazalarında da aynı hastalığın görüldüğünü ancak resmî makamların bu hususta elde fazla malumatta bulunmadığı gerekçesiyle hastalıktan ölenlerin sayısının "kayda değer" olmadığı"⁸² beyanını verdiklerini yazmıştır.

Yine bu gazetenin farklı tarihli bir haberine göre, "*Hastalık Silvan kazasında da görülmüştür. Bugüne kadar yalnız Bismil'de görülen ve teşhisi mümkün olmayan korkunç hastalık, Ankara'dan şehrimize gelen sıbhiye heyetinin teşhisine göre, şebir içinde ve Silvan kazasında da görülmeye başlamıştır.*" Hastalığın bulunduğu yerde tetkikler yapan ve bu gece acele olarak Ankara'ya çağrılan heyetin başkanı Dr. Sami

⁷⁷"Bismil'de 705 çocuktan 268'i hasta", *Milliyet*, 18 Ağustos 1958, s.1,5.

⁷⁸"Sağlık vekili Diyarbakır' da", *Milliyet*, 20 Ağustos 1958, s.1,5.

⁷⁹ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 5, s.3, "Bismil' de 705 çocuktan 268'i hasta", "Bismil' de 705 çocuktan 268'i hasta", *Milliyet*, 18 Ağustos 1958, s.1,5.

⁸⁰ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 6, s.4.

⁸¹ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 12, s.10.

⁸² "Bismil'de 120 çocuk garip bir hastalıktan mustarip," *Hürriyet*, 15 Ağustos 1958, s.1,5.

Ulus,⁸⁵ hava alanında gazetecilerin suallerini cevaplandırmıştır. Hastalığa yakalanmış bütün şahısların tecrit edilerek hastaneye kaldırıldığını bildirmiştir.⁸⁴

Sağlık Bakanlığı haberlerin kamuoyunda yer bulması üzerine bu konu hakkında bir tebliği yayımlamıştır. Bu tebliğde; “Diyarbakır ve civarında ortaya çıkan hastalığın iddia edildiği gibi meçhul hastalık olmadığı, 1957 yılından beri bu hastalıkla meşgul olunduğu bildirilmiştir. Müstahsil köylüye verilen tohumluk buğdayın yenilmesinden müzmin zehirlenmeye bağlı “Hydroa vacciniiformis⁸⁵ de denilen bir hastalık meydana gelmekte olup mahiyeti doktorlar tarafından bilinmektedir. Bu hastalık yüzünden kayıpların 200’ü bulunduğu şeklinde ileri sürülen rakamların mübalağalı olduğu bildirilen tebliğde, yılbaşından beri insan kaybının sadece 33 olduğuna işaret edilmiştir.⁸⁶ Ancak dönemin Sağlık Bakanlığı yetkilileri hastalığı ve bu hastalıklardan etkilenenleri bu şekilde belirtmiş olsalar da gazete haberlerine göre ve DP Milletvekili Münif İslamoğlu’na göre bu doğru değildir. Bu konuda DP Grubu’nda Diyarbakır Milletvekili Halil Turgut, bu hastalığı Bismil’de duyduklarını, Diyarbakır’a döndüklerinde bunu doktorlarla paylaştıklarını ve bu meseleyi anlattığı doktorun hastalığı duymadığını ve ilk defa şimdi duyduğunu ifade ettiğini söylemiştir. İki gün sonra konuştukları başka doktorların ise bu hastalıktan haberdar olduklarını, Sağlık Bakanlığını bu konuda sıkıştırdıklarını ifade etmiştir.⁸⁷ Halil Turgut’a göre “on, yirmi ya da iki yüz kişinin olması önemli değil sonuçta insan kaybına neden olan bu hastalığın ciddi olduğu meydandadır.”⁸⁸

Halil Turgut’un, grup konuşmasında doktorların ihmali gündeme getirmesi üzerine Denizli Milletvekili Ali Rıza Karaca, tam tersini ifade ederek doktorların hastalığı bir buçuk yıl önce tespit ettiğini bunu bir raporla bakanlığa

⁸³ *Sami Ulus* (1904-1965) İstanbul’da doğdu. 7 yaşında başladığı ilk, orta ve lise tahsilinin ardından 1922-1926 yılları arasında tıbbiye eğitimi aldı ve doktor oldu. 1936-1957 yılları arasında, bireysel gözlemleri ve nüfus artışıyla birlikte ihtiyaç duyulan tedavi edici, aynı zamanda ihtisas eğitimleri verilebilen bir çocuk hastanesi kurulmasına öncülük etti. 1965 yılında görevi başında vefat etti; bk. <https://samiuluskdch.saglik.gov.tr/TR,498747/dr-sami-ulus-un-hayati.html> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2024)

⁸⁴ “Diyarbakır civarında hastalıktan 33 kişi öldü,” *Hürriyet*, 17 Ağustos 1958, s.1,5.

⁸⁵ Hydroa vacciniiforme, ışığa duyarlılık. Güneşe maruz kalan cildi etkiler ve çiçek benzeri yara izleriyle iyileşen tekrarlayan sıvı dolu kabarcıklar oluşur; bk. Aslı Feride Kaptanoğlu, Özlem Şahaloğlu, Cem Çomunoğlu, “Hidroa vacciniiforme,” *Türk Pediatri Araştırma Dergisi*, Sayı 49, 2014, s. 165; “Diyarbakır civarında hastalıktan 33 kişi öldü,” *Hürriyet*, 17 Ağustos Pazar 1958, s.1,5.

⁸⁶ Aynı yer.

⁸⁷ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 25, s.23.

⁸⁸ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 27, s. 251.

bildirdiklerini ancak bakanlığın konuyla ilgilenmediği iddiasında bulunmuştur.⁸⁹ Aynı partiden iki milletvekili grup içerisinde farklı görüşleri dile getirmişlerdir. Ayrıca Sağlık Bakanlığını eleştirme cesaretini göstermişlerdir. Bu da kendi dönemi içerisinde parti içi demokrasinin varlığını bizlere göstermesi açısından önemlidir.

İki ay öncesine kadar yerel şekilde devam eden hastalık son zamanlarda yayılmaya başlamıştır. Hastalığı ilk olarak tespit eden ve şimdiye kadar bu tip en az 500 hastayı muayene eden Dr. Ekrem Tosunoğlu şu izahatı vermiştir: “Hastalık çok garip bir yayılış göstermektedir. Şimdiye kadar 120 kişi ölmüştür ve sebebi henüz bulunmuş değildir.”⁹⁰

Hürriyet'in haberine göre;⁹¹

“Garip hastalık Diyarbakır’a da atladı... bu yüzden bir çocuk öldü, çermikte hasta sayısı otuza yükseldi. Diyarbakır Bismil kazasında meydana gelen öldürücü garip hastalık şehrimiz dede görülmeye başlamıştır. Hasırlı mahallesi kumlu sokakta 9, Fatih Balgar mahallesinde 13 kişi aynı hastalıktan mustarıptır. Hasırlı mahallesinde Fikri Kaçar adlı bir çocuk bu müziç hastalıktan kurtarılamayarak ölmüştür. Diğer taraftan Çermikte de bu korkunç hastalığa yakalananların sayısı 30’ a yükselmiştir. Dün gece burada bir çocuk aynı hastalıktan ölmüştür. Çüngüş kazası içinde ve köylerinde hastalığa yakalananların sayısı 13 dür. Bunların 4’ünün durumları tehlikeli diğerlerinin ise tehlikesizdir.”

Cumhuriyet,

“Ankara’dan gelen mütehasısların ifadelerine göre, bu hastalık tıp âleminde sebebi meçhul hastalıktan biridir. Kanser gibi bunun da ne mikrobu bulunmuş nede tedavisi keşfedilmiştir. Uzun zamandan beri Bismil kazasında son günlerde de Ergani’de çok sayıda çocuğun ölmesine neden olmuştur.”

haberini sayfalarına taşımıştır.⁹²

Ulus’ta yer alan habere göre ise;⁹³

“200 çocuğun ölümüne sebep olan hastalığın mikrobu anlaşılamadı: Sağlık Bakanlığı tekdüzinde ne derse desin bugün Diyarbakır ve çevre ilçelerinde 200’ün üstünde çocuk sebebi belli olmayan bir hastalıktan ölmüş ve ölmektedirler. Bilhassa Silvan’da halkın Bakanlığa çektikleri telgraflardan da anlaşıldığı gibi ölen çocuk sayısı yalnız bu ilçede bu rakamların

⁸⁹ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 37, s.35, DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 38, s.36.

⁹⁰ “Diyarbakır havalisinde iki hastalık yaygın halde”, *Milliyet*, 17 Ağustos 1958, s.1,5.

⁹¹ “Garip hastalık Diyarbakır’a atladı”, *Hürriyet*, 19 Ağustos 1958, s.1,5.

⁹² “Diyarbakır’da meçhul hastalık iki çeşit”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1958, s.1,5.

⁹³ “200 çocuğun ölümüne sebep olan hastalık anlaşılamadı”, *Ulus*, 19 Ağustos 1958, s. 1,3.

üstündedir. Şehrin çocuk doktorları yalnız bu hastalıktan kendilerine her gün 15-20 çocuğun tedavisi için getirildiğini ve sonuçlarının ise bütün ihtimama rağmen ölüm olduğunu itirafa çekinmemektedirler.”

Aynı haberin devamındaysa şu ifadeler yer almaktadır:⁹⁴

“Diyarbakır’a gelen dört heyetin bütün araştırmalarına rağmen hastalığın bulaşıcı olup olmadığı dahi tespit edilememiştir. Hastalık yaygın haldedir. Öte yandan hasta sayısı Diyarbakır’ın Bismil, Silvan, Hazro ve Çermik ilçeleri ile bunlara bağlı köylerde bini geçen halkın “kara yara” diye tabir ettikleri iğrenç ve korkunç hastalığın çaresi bulunamamıştır. İki yıldan beri sinsi bir şekilde yayılan bu hastalığa bunca zaman bir çare aramayıp son günlerde başta Sağlık Umum Müdürü Avni Anıl ve cilt hastalıkları profesörü Doktor Zühtü Berke⁹⁵ ile dört kişiden oluşan çocuk hastalıkları mütehassısından müteşekkil heyeti Diyarbakır ve ilçelerine gönderip tetkiklerde bulundurulması haberlerimizin ehemmiyet ve doğruluğunu ispata kâfidir.”

Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar’ın, grupta yaptığı konuşma ve gazetelerde yayımlanan açıklamaları dikkate alındığında, bu hastalığı salgın bir hastalık olarak değil müzmin bir hastalık olarak değerlendirildiği görülmektedir. Hükümet bu hastalığı bir salgın olarak değerlendirmemiştir.

Kara Yara Hastalığı ile İlgili Sağlık Bakanlığının Tedbirleri ve Gruba Yansımaları

Kastamonu Milletvekili Dr. Münif İslamoğlu’nun, 11.Aralık 1958 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubunda Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar’a cevaplandırması için verdiği soru önergesinde yer alan,

“iki yıldan beri Diyarbakır ve çevresinde mahiyeti feci bir şekilde ölümlerle neticelenen bu hastalık hakkında, gazete haberlerinden önce sağlık müesseseleri tarafından Sağlık Bakanlığına ihbarda bulunmuş mudur? Hastalığın sebebi ve tedavisi hakkında Üniversite Sağlık Müesseseleri tarafından araştırma yapılmış mıdır? Eğer tohumluk buğdayın ilacının bunu yaptığı biliniyor ise propaganda müesseseleri niçin çalışmamıştır? Ziraat Bakanlığı ile iki yıldan beri niçin işbirliği yapılmamıştır”

⁹⁴ Aynı yer.

⁹⁵ Prof. Dr. Mehmed Zühdü Berke 1897 yılında Aydın’da doğmuştur. İzmir Lise ‘sini bitirdikten sonra Yüksek Askeri Veteriner Okuluna girmiştir. 1918 yılında veteriner hekim diplomasını almış ve bakteriyoloji asistanlığına atanarak aynı yıl içinde bakteriyoloji ve hijyen ihtisası için Almanya’ya gönderilmiştir bk. Alper Akçalı, “Doğumunun 110. Yılında Prof. Dr. Mehmet Zühdü Berke”, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, Cilt 64, Sayı 3, Ankara 2007, s.2.

gibi sorular yönelterek bu hastalık hakkında cevaplar istemiştir.⁹⁶ Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar, gazete haberlerinden çok önce 1957 Temmuz ayında Bismil'de görülen bu hastalıktan haberdar olunduğu, bölgeye derhal Numune Hastanesinden cildiye uzmanı gönderildiği ve hastaların bu hastanede tetkik edilerek müşahede altına alındığını söylemiştir. Daha önce bu hastalığa tam teşhis konulmadığı ve vakanın etrafıca tetkik edilebilmesi için bölgeye 9 Ağustos 1958'de iki uzman gönderildiği ve neticede hastalığın ilaçlanmış tohumluk buğdaylardan yapılan gıda maddelerinin yenilmesinden kaynaklanan bir zehirlenmeden ileri geldiği kanaatine varıldığını ifade etmiştir.⁹⁷ Durumun anlaşılması üzerine uzmanların tavsiye ettiği ilaçların bölgeye derhal gönderildiği ve hastaların tedavisine başlandığını dile getirmiştir.⁹⁸

Lütfi Kırdar grup konuşmasına devam ederek, bu hastalığın 1957 sonbaharı ile 1958 kışında sükûn evresine girdiğini ancak 24 Ağustos 1958 yılından itibaren vilayetten bildirildiğine göre tekrar nüksetmesi üzerine Diyarbakır ve Ankara Numune hastanesinden konu ile alakalı uzmanların tekrar tetkik ve tedavi için görevlendirildiğini söylemiştir. Tetkik sonucunda uzmanların verdiği rapora göre, hastalardan yüzde doksan beşinin 1957 yılındaki hastalar olduğu ve hastalığın yeniden nüksettiği, yüzde beşinin ise yeni vaka olduğu bildirilmiştir. Ayrıca küçük çocuklarda görülen hastalığın virütik ve bulaşıcı olması ihtimalinden söz edilmesi üzerine vilayete tebligat göndererek hastaların Bismil Sağlık Merkezleri ile Diyarbakır hastanesinde tecrit altına alınarak tedaviye başlanması ve ilaçlı buğdayların katıyen yedirilmemesi husussu bildirilmiştir. Ankara Numune hastanesinden tekrar dört kişilik bir uzman heyet ile vekâletten de salâhiyetli diğer bir ilim heyeti de Diyarbakır'a gönderilmiştir.⁹⁹ Bundan başka İstanbul Üniversitesinden giden bir heyette bu bölgede tetkiklerde bulunmuştur. Ayrıca bir kısım hastalar Ankara ve İstanbul Tıp Fakültesi kliniklerine yatırılıp tetkik ve tedavi ettirilmiştir.¹⁰⁰ Yapılan araştırmalar ve verilen raporlara göre hastalığın herhangi bir virüsten veya mikroptan mütevellit olmayıp ilaçlanarak köylüye dağıtılan tohumluk buğdaydan yapılmış gıdaların tüketilmesinden kaynaklanan müzmin zehirlenmeye bağlı cilt porfiriası olduğunun ittifakla teyit edildiğini vurgulamıştır.¹⁰¹

⁹⁶ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 4, s.2.

⁹⁷ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 5, s.3.

⁹⁸ Aynı yer.

⁹⁹ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 6, s.4.

¹⁰⁰ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 7, s.5.

¹⁰¹ Aynı yer.

Kırdar, yine konu ile alakalı olarak Ziraat Bakanlığı ile iletişime geçildiğini, tohumların ilk ilaçlanmaya başlandığı andan itibaren tohumluk alan vatandaşlara bu ilaçlı tohumlukların yenilmemesinin birçok kez duyurulduğunu meydana gelecek zararlar hakkında gerekli bilgilerin verildiğini, ikazlarda bulunulduğu ve propaganda servislerinin görevlerini tam anlamıyla yaptıklarını dile getirmiştir.¹⁰² Kırdar'a göre; Ziraat Bakanlığınca ilaçlanmış tohumlukların satılması ve gıda olarak tüketimi kesinlikle yasaklanmış hem Sağlık Bakanlığı hem de Dâhiliye Bakanlığı tarafından da ayrıca tebligat hazırlanmış ve keyfiyet mahalli idare teşkilatı (kaymakamlık) tarafından bütün halka duyurulmuştur.¹⁰³ Kırdar, hastalığın ortaya çıktığı haberinin alınır alınmaz mahiyetinin tespiti için Sağlık Bakanlığının, Ziraat Bakanlığı ile birlikte çalıştığını hatta Sağlık Bakanlığı müsteşarının riyasetinde Ziraat Bakanlığının alakalı uzmanları ve memurlarının da katılımıyla müteaddit toplantılar yapılarak icap eden kararların alındığını ve ona göre her iki bakanlığın da gerekli tedbirleri aldığını izah etmiştir.¹⁰⁴

Sağlık Bakanı kara yara hastalığı ile ilgili grupta sorulan soruları yanıtladıktan sonra konu ile ilgili bazı malumatları da grupla paylaşmıştır. Hastalığın meydana geldiği Diyarbakır havalisini bizzat gidip dolaşarak hastaları gördüğünü ve kendileri ile görüştüğünü belirtmiştir. Ayrıca hastalık hakkında da bilgi vererek; “Diyarbakır ve civarı vilayetlerde mahalli ve mevsime bağlı olarak görülen cilt tezahürleri ile müterafik müzmin bir zehirlenme olduğunu, alınan tedbirlerin ve hastalık idari teşkilatının muntazam takibi ile vakaların tekerrürünün önlendiğini, hastaların tedavi edildiğini ve hastalığın kontrol altına alındığını”¹⁰⁵ söylemiştir. Ayrıca hastalık hakkında neşriyat yapan bazı gazetelerde, Bakanlıkça resmen tavzih ve izahının yapıldığını ifade etmiştir.¹⁰⁶

Bakan Lütfi Kırdar'ın grupta bahsetmiş olduğu gazeteye verilen açıklamayı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Umum Müdürü Prof. Dr. Nuri Ergene yapmıştır. Kendisine göre;

“Diyarbakır'da görülen hastalık önlenmiştir. Hastalığın mahiyeti meçhul olmadığı gibi kayıp miktarı da çok mübalağalı gösterilmiştir. Ulus gazetesinin 14 ve 15 Ağustos 1958 tarihli sayılarında Diyarbakır'da mahiyeti anlaşılmayan korkunç hastalıkların baş gösterdiği, büyük kayıplar verildiği yolunda halkı heyecana sürükleyen mübalağalı haberde iddia edildiği gibi hastalık yeni ve mahiyeti meçhul değildir. Gereken bütün tedbirler

¹⁰² *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 8, s.6.

¹⁰³ Aynı yer.

¹⁰⁴ Aynı yer.

¹⁰⁵ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 10, s.8.

¹⁰⁶ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 9, s.7.

zamanında alınmıştır. Hastalık salgın tehdidi ve tehlikesini de arz etmemektedir. Bu konu ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti 1957'den beri meşgul olmuştur, gereken tedbirleri almış, mahalline müteaddit defa hekimler göndererek tetkikler yapmıştır. Hastalıklardan biri müstahsil köylüye tohumluk olarak dağıtılan ve sadece tohumluk olarak kullanılması gereken ilaçlı ve boyanmış buğdayların bazı köylüler tarafından yenilmesinden ileri gelmektedir. Bu tohumlukların zararlı haşerelere karşı mücadele maksadıyla ilaçlanmasında kullanılan ve ترکیbinde /10 "hexachlorobenzen"(Mantar ilacı) ihtiva eden civalı müstahzar yenildiği takdirde müzmin zehirlenmeye bağlı "hydroz vacciniformis de bazin"¹⁰⁷ denilen bir hastalığa sebep olmaktadır. Cildin daha çok güneşe maruz kısımlarında tezahür eden bu hastalık, yeni olmadığı gibi tababetçe mahiyeti de bilinmektedir... Hastalığın tedavisi için lazım olan muhtelif ilaçlar bu arada hormon, kan yapıcı, vitaminler ve antibiyotik ilaçlar zamanında mahalline gönderilmiş ve lüzumlu tedbirler alınmıştır. Hastaların kısmı azami Diyarbakır Numune Hastanesinde, Bismil Sağlık Merkezinde ve kısmen de Ankara Numune Hastanesinde tedavi altına alınmıştır. Diğerleri de mahallinde sıhhi kontrol altında bulundurulmaktadır."¹⁰⁸

Milliyet, 17 Ağustos 1958 tarihli haberinde konu ile ilgili Dr. Ekrem Tosunoğlu'nun izahatına yer vermiştir:¹⁰⁹

"Ankara'dan gelen teknik heyetin kanaatine göre hastalığın sebebi, hükümet tarafından dağıtılan tohumluk buğdayın üzerindeki ilaçtır. Fakat şahsen muayene ettiğim hastalar arasında, tohumluk buğday ile uzaktan dahi ilgisi olmayan insanlara rastladım. Hastalık büyüklerde kıllı yaralar halinde; küçüklerde ise yaralar ve ciğerde lekeler halinde belirlemektedir. İki ay önce anormal şekilde artan hastalığın sebebini Sağlık Müdürlüğüne bir rapor yazıp durumu bildirdim. Bunun neticesi olarak bugün dört mütehassis gelerek, Bismil'e gidip vaziyeti yerinde tetkik ettiler. Hastalığın tedavisi yoktur. Gerek büyükler gerekse çocuklar için tüberküloz tedavisi tatbik edilmektedir. Sâri olup olmadığı henüz kesin olarak bilinmemektedir. Yaralar bilhassa el ve ayakların oynak kısımlarında çıkmaktadır. 25 ile 100 kuruş büyüklüğünde olan yaraların, çocuklarda olanı etrafı kırmızı siyah lekeler halinde belirlemektedir. Cerahatli halleri ve kokusu vardır. Büyüklerdeki yaralar ise düz siyahlık halinde ve üzeri kıllıdır. Yaralar yüzde çıktığı takdirde, insanın şeklini değiştirmektedir. Hastalığa tutulanlar günde yarım ve bir kilo zayıflamaktadırlar."

¹⁰⁷ *Hydroz vacciniformis de bazin*, güneşle ortaya çıkan cilt hastalığıdır; bk. Ali Murat Ceyhan, Gonca Meriç, İjlal Erturan, "Nadir Görülen Bir Fotodermatoz: Hidroa Vaksiniforme" *Türk Dermatoloji Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, Isparta, 2013, s.166.

¹⁰⁸ "Diyarbakır'da görülen hastalık önlenmiştir," *Ulus*, 17 Ağustos 1958, s.2.

¹⁰⁹ "Diyarbakır havalisinde iki hastalık yaygın halde", *Milliyet*, 17 Ağustos 1958, s.1,5.

Bu açıklama esasen Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Umum Müdürü Prof. Dr. Nuri Ergene'nin açıklamaları örtüşmemektedir.

Sağlık Vekili Dr. Lütfi Kırdar, hastalığın durumunu yerinde incelemek üzere bölgeye gitmiş, onun bu ziyareti dönemin basınında yer bulmuştur. *Ulus*, "Diyarbakır'a bir sağlık heyeti gidiyor"¹¹⁰ *Hürriyet*, "Diyarbakır'a Sağlık Vekâletince gönderilen heyetin raporu alaka ile bekleniyor, bu hastalıkla Sağlık Vekili Dr. Lütfi Kırdar ve Sağlık Vekâleti Müsteşarı General Dr. İbrahim Şevki Ata Sağun yakından alakadar olmaktadır"¹¹¹ ifadelerini kullanırken; *Cumhuriyet*, "Sağlık Bakanı hastalığın sebebini tohumluk buğdaylara bağlıyor, ayrıca tedbir alındığını bildiriyor" şeklinde haberini duyurmuştur.¹¹²

Cumhuriyet, konu ile ilgili bir başka haberinde *Sağlık Bakanı ne diyor: Diyarbakır'da görülen hastalık hakkında Sağlık Vekili Dr. Lütfi Kırdar şunları söylemiştir*: başlıklı yazısında hastalığın meydana geliş sebeplerine değinmiş ve küçük yaştaki hastalarda ölüm vakalarının görüldüğünden bahsetmiştir. Habere göre hastalığın tedavisi vardır. Antibiyotik ilaçlar iyi gelmektedir. Bu mıntıkaya bol miktarda sevk edilmiştir. Ayrıca Tarım Bakanlığı ile de temasa geçilerek ilaç tohumların halka verilmemesi sağlanmaya çalışılmıştır.¹¹³

20 Ağustos tarihli *Cumhuriyet*, *Sağlık Bakanı Diyarbakır'da Dr. Lütfi Kırdar hastalık hakkında tetkiklerde bulunacak. Diyarbakır şehrimize içinde ve kazalarında yaygın vaziyette bulunan* karşılanmıştır. Kendisinden bu hususta;¹¹⁴

"Hastalığın hala ne olduğu bir haftadan beri Ankara'dan gelen mütehasıs doktor ve profesörlerce kati olarak tespit edilememiştir. İki seneden beri mevcut olmasına rağmen bugünlerde aniden patlak vermiş olan bu hastalık Sağlık Bakanlığın bütün dikkatini Diyarbakır'a yöneltmiştir. Bu mevzu ile ilgili Sağlık Bakanı Dr. Lütfi Kırdar, beraberinde Profesör Nuri Ergene ile birlikte saat 17.40'ta Diyarbakır'a gelmiş ve havaalanında askerî törenle beyanat isteyen gazetecilere hem beyanat vermiş hem de sordukları bazı sualleri cevaplandırmıştır. Kırdar, Diyarbakır'a daha önce gelmek istediğini ve bu son hadiselerin gelişine vesile olduğunu, bahsi geçen hastalığın sâri olmadığını ve bu hususta bir tebliğ yayımlayacağını ve tam teşhisi için de Diyarbakır'da bulunan sağlık heyetine dâhil olmak üzere beraberinde bir profesör getirdiğini, ayrıca Diyarbakır'da bu konu ile ilgili bir

¹¹⁰ "Diyarbakır'a bir sağlık heyeti gidiyor," *Ulus*, 16 Ağustos 1958, s.1.

¹¹¹ "Diyarbakır'daki garip hastalık", *Hürriyet*, 16 Ağustos 1958, s. 1,5.

¹¹² "Diyarbakır'da meçhul hastalık iki çeşit," *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1958, s.1,5.

¹¹³ Aynı yer.

¹¹⁴ "Sağlık Bakanı Diyarbakır'da," *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1958, s.1,5.

basın toplantısı da yapacağını söylemiştir. Bu arada Sağlık Bakanlığının üç gün evvel yaptığı tebliğde hastalıktan ölenlerin sayısının vaka mahallerinde yapılan tetkiklere göre bildirilenden fazla olduğu hususunda cevap isteyen gazetecilere ise Bakan müspet bir şey söylemeyeceğini bildirmiş ve Diyarbakır valisinden malumat istemiştir. Hastalığın vukuundan beri bu mevzuda ilk defa konuşan Vali, gazetecilere ölü sayısı hakkında malumat vermeyerek bu hususta tahkikatları kendilerinin yaptığını belirtmiştir. Lütfi Kırdar, vilayete gidip Diyarbakır'da bulunan sağlık teşkilatı ve heyetlerinden bu hastalık hakkında ilk malumatı almıştır.”

Bu yaşanan olay şunu göstermektedir ki bölge valisi hastalık görüldüğü andan itibaren yaşananları kamuoyu ile paylaşmamış ve gerekli açıklamaları yapmamıştır. Bu da Hükümetin bölgede zafiyet gösterdiği kanısını uyandırmıştır.

Milliyet, bu konu ile ilgili haberinde, “Sağlık Bakanı Kırdar’ın Diyarbakır’da, tetkikler yapacağından ve gazetenin kendi imkânları ile Mustafa Kaçmaz isimli hastayı Haseki Hastanesine yatırdığından bahsetmiş ve resmi makamların Mustafa Kaçmaz’ın İstanbul’a götürülmesine engel olmaya çalıştığını yayımlamıştır.” Ayrıca Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar’a Bismil’de her evde 3-4 hastanın mevcut olduğu gazete tarafından bildirilmiştir. Lütfi Kırdar beraberindeki *Bakteriolog Profesör Nuri Ömer Ergene* ile Bismil, Ergani, Çermik ve Silvan’a giderek durumu tetkik edecektir.¹¹⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Hürriyet haberinde, Diyarbakır’a gelmiş olan Sağlık Vekili Kırdar’ın beraberinde bir profesör ve doktorla birlikte Bismil’e hareket ettiğinden ayrıca bu hastalığın Hazro kazasında görüldüğünden bahsetmiştir. Kazanın ilgililerden yardım eli uzatmalarını beklediklerini yazarken haberin devamında;

“Hazro’da de 170 hasta bulunmaktadır ve bunların yaşları 1ile 60 arasında değiştirmektedir. Bir gecede 80 hasta müşahede altına alınarak tedavilerine başlanmıştır. Ancak yatak sayısının yetersiz olmasından dolayı Bismil’ den, Diyarbakır’dan ve kaza içinde bulunan otel ve evlerden toplanan yataklarla merkezde mevcut bulunan hastanenin yatak sayısı 50’ye çıkarılmıştır. Hastanenin lojmanları boşaltılarak bir ilave yapılmışsa da kâfi gelmediğinden Belediye binasının bir kısmı hastane olarak hizmete sokulmuştur. Ayrıca Kızılay’ın gönderdiği 50 yatak, hastaların ilaç ve iâşelerinin teminine ait ilk yardım malzemelerinin de Hazro’ya ulaştığı”

hususunu kamuoyuyla paylaşmıştır.¹¹⁶

¹¹⁵ “Sağlık Vekili Diyarbakır’da,” *Milliyet*, 20 Ağustos 1958, s.1.

¹¹⁶ “Garip hastalık bu sefer Hazro kazasında belirdi,” *Hürriyet*, 21 Ağustos 1958, s.1,5.

Ulus, “Diyarbakır’da görölen öldürücü hastalığın sebebi zehirlenme; hastalığın, hükümetin dağıttığı ilaç tohumluk buğdayın yenmesinden doğduğu ve yayıldığı anlaşıldı.” haberini paylaşmış; Diyarbakır ve ilçelerinde şimdiye kadar sebebi öğrenilemeyen hastalığın teşhisinin Sağlık Bakanının gelmesiyle anlaşıldığını ve daha önce belirtilen nedenlerle baş gösterdiğinin iki profesör ve beş uzman doktor tarafından Bakana rapor edildiğini belirtmiştir. Bakan aynı gün otoray¹¹⁷ ile beraberindeki heyetle Bismil ilçesine gitmiş ve hastanede yatan hastaları görmüştür.¹¹⁸ *Cumhuriyet* gazetesinde ise “Bakan bugün Bitlis’e ve Van’a gidiyor” başlıklı haberde,

“İki günden beri Diyarbakır’ın şehir ve kazalarında hastalık hakkında tetkiklerde bulunan Sağlık Bakanı Dr. Lütfi Kırdar bu sabah, Silvan kazasına gitmiştir. Kazada yaygın olarak görölen hastalık hakkında ilgililerden malumat alan ve gerekli talimatı veren Dr. Lütfi Kırdar, vatandaşlarla görüşmüş ardından Batman’a hareket etmiştir. Bu nahiyede sağlık mevzuları ile ilgili kısa bir tetkik yapan Bakan oradan da Siirt’te geçmiştir. Kırdar yarın Bitlis’e oradan da Van’a geçecektir. Bu arada Sağlık Bakanının hastalık münasebeti ile Diyarbakır’a gelmesi neticesinde şehrin mahalle, köy ve ilçelerinde yaygın halde bulunan hastalık hakkında ilgililer, gereken hassasiyeti göstermeğe başlamışlardır. Alınan habere göre İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine mensup üç profesörden müteşekkil bir heyetin iki güne kadar Diyarbakır’a geleceği ve mevcut hastalığı ilim yönünden inceleyecekleri öğrenilmiştir. Bakanın emri ile kaza ve köylerde hastalığa tutulanların sayımı yapılmaktadır. Bu sayım bittikten sonra cilt hastalarının toplanarak Diyarbakır’a getirileceği ilgililere bildirilmiştir”

ifadeleri kullanılmıştır.¹¹⁹

Ülkedeki büyük gazeteler, hastalık ile ilgili haberleri bu şekilde verirken DP Meclis Grubu’nda Dr. Münif İslamoğlu Bakan’a tepki göstermiş ve Bakanın açıklamalarında yer alan, hastalığın 1956 senesinden beri Ankara ve İstanbul Üniversiteleri tarafından tetkik edilmekte olduğu tespitine karşı çıkmıştır. Ona göre ne Bakanlık tarafından ne de üniversite klinikleri tarafından mesele ile alakadar olunmamıştır. Devamında 1958’in haziran ayında neşredilen Diyarbakır Numune Hastanesi cildiye mütehassısının yazdığı makalede yer alan “porfirin

¹¹⁷ Ray üzerinde işleyen motorlu taşıma aracıdır; bk. “Otoray”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük, Elektronik Versiyon*, <https://tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/> (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2023).

¹¹⁸ “Diyarbakır’da görölen öldürücü hastalığın sebebi: zehirlenme,” *Ulus*, 21 Ağustos 1958, s.1,6.

¹¹⁹ “Kırdar’ın Diyarbakır havalisindeki tetkikleri,” *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1958, s.1,5.

nevini kendi imkânlarımızla tayin edemediğimiz gibi, müracaat ettiğimiz müesseslerden yardım göremedik” cümlesini okumuştur.¹²⁰

Dr. Münif İslamoğlu'nun hastalığı grup toplantısına taşınmasından önce, dönemin gazetelerinde Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar'a yönelik eleştirel haberler yayımlanmıştır. 20 Ağustos 1958 tarihli *Ulus*;

“Sağlık Bakanı ilaç var diyor, ilaç gönderildi diyor... Hastalık önleni diyor... Hoş Sayın Sağlık Bakanı, Mecliste ilaç yokluğu konuşulurken ilaç boldur fakat talep artmıştır demiştir. Sağlık Bakanlığına diyoruz ki o bol dediğiniz ilaçlardan lütfen Diyarbakır'a gönderiniz; halk ilaçsızlıktan kına sürüyor, kınadan fayda umuyor...”¹²¹

Milliyet, ise “Hastalara yaraların kapanması için B12, B2, ve C vitamini takviyesi yapılması gerekiyor; bir de yaralara sinek gibi hayvanların mikrop bulaşturmalarını, ayrıca hastaların güneşe çekmelerini önlemek gerekiyor ancak bunların hiçbiri yapılamıyor.”¹²² şeklinde eleştirmiştir. Gazetelerde yer alan haberler bunlarla da sınırlı değildir. “Ergani'deki hastalara tıbbi müdabale edilemiyor”¹²³ gibi pek çok yazılar yayımlanmıştır.

Münif İslamoğlu hem doktor hem de DP Milletvekili olarak grup müzakerelerinde eleştirilerine devam etmiştir. Bakanın bazı münferit vakalardır, ehemmiyetli bir şey değildir sözüne karşılık hasta sayısının 200'ü bulduğunu, cildiye mütehasssınının 1956'da meydana çıktığında bakanlığa bildirildiğini vekaletin hiç ilgilenmediğini, hastalığın gazetelerde yayımlanması, bölgeden çok sayıda Sağlık Bakanlığına hastalık ile ilgili müracaatların olması ve CHP'li vekillerin konuyu polemik mevzusu yapmaları üzerine vekalet telaşlanmış ve Bakan, Diyarbakır'a gitmiştir.¹²⁴

“Diyorlar ki feci değildir. Hastalık neden ileri gelmiştir? Bu belli değil. Diyor ki ilaçlı buğdaylardan ileri gelmiştir. Bazıları Ankara'da muayenede, diyorlar ki böyle bir şey olmaz. Daha bugüne kadar kati bir netice alınamamıştır. Alınamadığı içinde efkârı umumiye ye kati bir netice olarak bir tebliğle bildirilememiştir.”¹²⁵

İslamoğlu'na göre halk açtır, göz göre göre zehirli buğdayı yemek mecburiyetinde kalmaktadır. Sıhhat Vekâletinin oraya ilaçsız buğday göndermesi

¹²⁰ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 11, s.9.

¹²¹ “Diyarbakır'daki hastalığın hala ne olduğu anlaşılamadı,” *Ulus*, 20 Ağustos 1958, s. 1,6.

¹²² “Bismil'de 705 çocuktan 268'i hasta,” *Milliyet*, 18 Ağustos 1958, s.1,5.

¹²³ “Hastalığa tutulmuş Bismil' li bir genci şchrimize getiriyoruz,” *Milliyet*, 19 Ağustos 1958, s.1,5.

¹²⁴ *DPMGMT*, 11.12.1958, Sayı 15, s.13.

¹²⁵ Aynı yer.

için Ziraat Bakanlığı nezdinde teşebbüste bulunup enstitüye müracaat ederek başka bir serum mürekkebi ile tohumlar ilaçlandırarak bölgelere gönderilmesi¹²⁶ gerektiğini dile getirerek eleştirilerine devam etmiştir. “*Propaganda servislerimizi çalıştı diyorlar. Tahmin etmiyorum, Diyarbakır milletvekilleri buradadır, iki tane film makinesi vardır, bunlarla bu feci tabloyu vatandaşlara laiki ile aksettirebildiklerini sanmıyorum. Broşürler neşredilmiş midir? Radyoda tek bir propaganda yapılmamıştır.*”¹²⁷ Propaganda servisinin nasıl çalıştığına hayret ettiğini dile getirmiştir.

İslamoğlu, durumun o gün belli olmadığını Ankara Numune Hastanesine getirilen hastaların bir kısmının öldüğünü belirterek yapılması gerekenin ne olduğunu izah etmiştir. Ona göre “*zehirli buğdayları yiyen ailelerden birisi, bizde kati tedavi çareleri bulunmadığı için Amerika’da veya Almanya’da bir kliniğe gönderilip kandaki vaziyetlerinin kati şekilde tespit edilerek bir çaresinin bulunması sağlamak olmalıydı.*”¹²⁸ “*Sağlık Bakanı diyorlar ki tedavi yapılıyor. Ne ile tedavi ediliyor? Ben porfirin tedavisine ait bir ilaç bilmiyorum.*” diyerek tepkisini ortaya koymuştur.¹²⁹

Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar, DP grubunda kendisine yapılan eleştirilere:

“Diyarbakır’da görülen bu hastalık daha önceden görülüp duyulmamış ve seleflerim zamanında 1956 yılında bir cilt hastalığı polikliniğinde tedavi edilmiştir. 1957’de tekrar başlamış, daha çok Bismil’de görülmüştür. Bakanlığa bildirilmesi üzerine de bölgeye uzman gönderilmiş ve orada yapılan tetkikler neticesinde ilaçtan zehirlenme teşhisi konmuştur.”¹³⁰

“Bu böyle midir değil midir burada tartışacak değilim gelen, uzman raporları bu doğrultudadır. Bunu kendiliğimden söylemiyorum benden evvelki zamana aittir, kış geliyor kayboluyor. Benim zamanımda meydana gelen için dört kişilik bir ekip gönderdik, hastaları Bismil’den Ankara’ya, İstanbul’a naklediyoruz. Aldığım bütün raporlar zehirlenmedir diyor. Bunlara inanmaz da burada Münif Bey’in söylediğine nasıl inanırım!”

“Ziraat Bakanlığı nezdinde de teşebbüste bulunduk, toplantılar yaptık, gerekli tedbirleri alıyorlar; sürme hastalığını önlemek için Bakanlığın tohumlukların ilaçlanmasına verdiği önem malumdur. Bu maksatla her yıl ekiliş sahası göz önüne alınarak tohum ilacı gönderilmekte ve bu ilaçların nasıl kullanılacağı tarif edilmektedir. Muhtelif tamimlerle ve ziraat mücadele teşkilatının köylerde çiftçilerle yaptığı temaslarda da ilaçlı tohumların kesinlikle yenilmemesi, ilaçlı buğdayların tarlaya serpilmesini müteakip ellerin

¹²⁶ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 16, s.14.

¹²⁷ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 17, s.15.

¹²⁸ Aynı yer.

¹²⁹ Aynı yer.

¹³⁰ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 20, s.18.

yıkanması, ilaçlamaların havadar yerde yapılması gibi öğütlerle duyurulmaktadır. Bundan fazla ne yapılabilir?”¹³¹

“Yurt mahsullerini hastalıktan kurtarma çalışmaları esnasında vatandaş sağlığını bozacak hadiselerin yaşanması Bakanlığımızı ciddi üzmektedir.¹³² İlaçlı tohumların yenilmesini önlemek için ilaçlanmış tohumlukların uygun bir şekilde boyanması ve ilaçlı tohumlukların kokulu maddelerle muameleye tutmak suretiyle gerekli tedbirlerin alınması hususlarının araştırılmasına başlanılmıştır.”¹³³ “Tohumluk olarak ilaçlanmış buğdayların pazarlarda, çarşıda veya herhangi bir yerde satılması, insan gıdası veya hayvan yemi olarak kullanılması yasaklanmıştır. Bu şekilde hareket eden olduğu takdirde satışa çıkarılan ilaçlı tohumların hemen geri alınarak satan ve alanlar hakkında kanuni işlem yapılacaktır.”

şeklinde cevap vermiştir.¹³⁴

DP Meclis grubunda Diyarbakır Milletvekili Halil Turgut, yaşanan bu olayı değerlendirirken “*bölgede vatandaşlar yiyecek gıda bulamadıkları için verilen tohumluk buğdaylardan gıda olarak istifade etmektedirler. Bu hastalığın ondan olup olmadığını bilmiyorum fakat ben beş tane 3-5 yaş arası yeğenimi kaybettiğimi iki saat önce haber aldım*” ifadesini kullanmış¹³⁵ ve “*bölgede ölenlerin sayısı nakledildiğinden fazladır ancak ört bas edilmektedir*”¹³⁶ beyanını vermiştir. Turgut’un bu ifadeleri İslamoğlu’nu destekler niteliktedir. Hastalığın görüldüğü bölgede gıda sıkıntısı çekilmekte ve ekonomik koşullar buğdayın yenmesinde etkili olmaktadır.

İslamoğlu, Kırdar’ın, Bakanlığın tedbirlerinden başka bir tedbir göstermediğini ve Ziraat Bakanlığının tedbirleri ile bu işin hallolmayacağını çünkü bu kış da oradaki vatandaşın bu buğdaylardan yiyeceklerini ve yazın yine güneş ışınları ile birçok çocuğun hastalanacağını, yüzlerce kişinin öleceğini¹³⁷ dile getirerek “*hastaların Amerika’nın veya Almanya’nın tanınmış hastanelerine gönderilip, ilmi bir tetkikten geçirilip hastalığın hakiki vechesini Bakan acaba öğrenmek istiyorlar mı? Hastalığın hakiki mahiyetinin bu suretle meydana çıkacağına kani midirler?* sorusunu yöneltmiştir.¹³⁸ İslamoğlu’nun bu sorularına Sağlık Bakanı Kırdar

¹³¹ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 21, s.19.

¹³² DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 22, s.20.

¹³³ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 23, s.21.

¹³⁴ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 24, s.22.

¹³⁵ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 29, s.27.

¹³⁶ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 32, s.30.

¹³⁷ DPMGMT, 11.12.1958, Sayı 36, s.34.

¹³⁸ DPMGMT, S11.12.1958, Sayı 37, s.35.

cevap vermemiştir;¹³⁹ çünkü genellikle iş başına gelmiş hükümetler zafiyete uğradıkları konuda kamuoyunun tepkisini çekmemek adına icraatları hakkında bilgilendirme yaparken olayların hiç yaşanmamasına dair aldıkları tedbirleri değil yaşadıkları sonrasında yaptıkları icraatlar hakkında bilgi vermişlerdir.

Kırdar'ın beyanlarından, İslamoğlu'nun grup konuşmalarından ve gazete haberlerinden kara yaranın bulaşıcı ve salgın bir hastalık olmadığı anlaşılmaktadır. Yılın bazı dönemlerinde görülen ve tohumluk buğdayların ilaçlanmasında kullanılan bazı kimyasalların gıdalarla birlikte vücuda alınması sonucunda oluşan bir hastalıktır. Fiziksel olarak hastalarda tahribata neden olmuştur. Ölümlerle neticelenen bu hastalığın teşhisi tespit edebildiğimiz kadarıyla tam olarak konulamamıştır. Tarım ve Ziraat Bakanlığının 1959 yılından itibaren ilaçlı tohumluk buğdayların dağıtımını durdurması sonucu hastalık bir daha görülmemiştir. Ayrıca tespit edebildiğimiz kadarıyla Kara yara hastalığı, ilgili bu grup toplantısında tartışılmıştır. Sonraki grup tutanaklarında ve gazete haberlerinde konuya ait bilgilere, haberlere rastlanılmamıştır.

Sonuç

İnsanlık tarihine bakıldığında farklı zamanlarda ve dönemlerde, farklı isimlerle salgın ve bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkmış ve sonuçları itibarıyla de görüldükleri bölgelerde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Bu hastalıklar, alışkanlıkların ve yaşam düzeninin değişmesine neden olmuştur.

Avrupa'da görülen ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar etkili olan veba, sıtma ve verem, frengi gibi hastalıklarla daha çok karantina ve bilinen tıbbi yöntemler kullanılarak mücadele edilmiştir. Bu hastalıkların ekonomi, eğitim, siyasi ve askeri yapıyı etkilemesi ayrıca savaşların seyrini değiştirmesi, toplumda derin izler bırakmıştır.

Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmetleri devlet politikası haline getirilmemiş ve halkın eğitilmesi için çalışmalar yapılmamıştır. Bu durum hastalıkların ülkede daha hızlı yayılmasında etkili olmuştur. Özellikle 19.yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin, tıp alanında yaptığı yenilikler, insan sağlığına yaklaşımını değiştirmiş ve bu durum son dönemlerinde sağlık hizmetlerinin devlet eliyle yürütülmesi sağlanmıştır.

Millî Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde dönemin Sağlık Bakanı Refik Saydam'ın, öncelikli politikası salgın hastalıklarla mücadele olmuştur. Sıtma ve verem gibi hastalıklarla etkili mücadelenin yapılabilmesi için yasal bir dayanak hazırlanmıştır. Serum, aşı, laboratuvar çalışmalarını yürüten Merkez Hıfzıssıhha

¹³⁹ Aynı yer.

Müessesesi bu dönemde etkili olmuştur. Türkiye’de sıtma ile mücadele konusunda yapılan hizmetler, kırsal bölgelere de götürülmeye çalışılmıştır. Verem ile mücadele konusunda da ilaç ve aşı teminine gidilmiş, verem savaş dispanserleri açılmıştır. Halk verem taramasından geçirilerek BCG aşısı uygulanmıştır.

DP Dönemi’nde verem, çiçek, frengi, sıtma, trahom gibi hastalıklar ile mücadele edilmiştir. Sıtma ile etkili mücadele için ülke bölgelere ayrılmış ve en uzak köylere dahi sağlık hizmetleri götürülmeye çalışılmıştır. İlaç, dezenfektan ve sağlık malzemesi tedarikine gidilmiş, vatandaşlar sağlık taramalarından geçirilerek salgın önlenmeye çalışılmıştır. Verem ile mücadele konusunda toplu aşılama faaliyetleri yürütülmüş, var olan sağlık kuruluşlarının sayısı artırılmıştır.

Türkiye tarihinde, sağlık krizleri ülkenin direncini sınamış ve hükümetleri acil önlemler almaya zorlamıştır. Bu krizlerden biri de, 1956 yılında görülmeye başlayan ve 1958 yılında DP grubu gündemini ve kamuoyunu meşgul eden gelen kara yara hastalığı olmuştur. Kara yara hastalığı görüldüğü bölgelerde endişe ve korku yaratmıştır. Aile bütünlüğünü tehdit etmiş ve hastaların ileriye dönük yaşamlarını olumsuz etkilemiştir. Hastalığının nedenini anlamak ve tedavisini yapabilmek için uzmanlar tetkikler yapmışlar ancak kesin teşhis konulamamıştır. DP Hükümeti, bu tehlikeli hastalığı kontrol altına almak ve halk sağlığını korumak için çeşitli önlemler almıştır: Tecrit uygulanmış, vitamin takviyeleri ve antibiyotik tedavisi yapılmış, hastalar büyük şehirlerdeki kliniklere getirilerek tedavi edilmeye çalışılmıştır fakat insanların ölümüne engel olunamamıştır.

Hastalık basında da geniş yer bulmuş, dönemin gazeteleri toplumu ilgilendiren böyle bir konuda duyarlılık gösterip halkın sağlığını yakından takip etmiş ve bu konuda hükümete destek olmuştur.

Ziraat Bakanlığı tarafından ülkenin farklı bölgelerine dağıtılan ilaçlı tohumluk buğdaylardan meydana geldiği ileri sürülen cilt porfiriası (kara yara) elimizdeki verilere göre diğer bölgelerde görülmemiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaygın olarak görülen bu hastalık kanaatimizce cehaletten, uyarıların dikkate alınmamasından ve ekonomik sıkıntılardan dolayı buğdayın yenilmesi neticesinde meydana gelmiştir. Sağlık Bakanlığı, tıbbi olarak tam teşhis konulamayan bu hastalıkla antibiyotik ve vitamin desteği, karantina uygulamaları gibi yöntemlerle mücadele etmiştir. Ancak kesin bir netice alınamamasından dolayı 1959 yılından itibaren buğday dağıtımına son verilerek hastalığın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

DP gurubunda, insan sağlığı ile ilgili konularda özellikle mesleği doktorluk olan milletvekilleri duyarlılık göstermişlerdir. Sağlık ile ilgili konuları yakından takip ederek hükümetin politikalarının denetleyicisi olmuşlardır. Öyle ki grup

toplantılarında kendi hükümetlerini ve Sağlık Bakanını eleştirme cesaretini göstermişlerdir. Ayrıca halkın sağlığıyla yakından ilgilenip hükümetin sağlık politikalarına yön vermeye çalışmışlardır.

DP Dönemi'nde salgın hastalıklarla mücadele konusunda mali bütçeden Sağlık Bakanlığına ayrılan pay artırılmıştır. Buna ilaveten uluslararası yardım kuruluşlarıyla sözleşmeler yapılarak salgın hastalıklarla daha etkili şekilde mücadele edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalarla hasta oranlarında dönemsel artışlar görülse de ölüm oranlarında bariz düşüşler yaşanmıştır.

Ancak bugün bir virüsün neden olduğu sonuçlar düşünüldüğünde bilimsel ve teknolojik gelişmelere rağmen insanın çaresizliği gözler önüne serilmiştir. Dünyayı sarsan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine darbeler vuran, her alanda etkili olan, insan ilişkilerini olumsuz etkileyen ve çok sayıda insanın ölümüne neden olan Covid-19 salgını günümüzde salgın hastalıklarla mücadelede izlenen yolun farklılaştığını göstermiştir. Covid-19 salgını, devletleri ve toplumları önce çaresizliğe sonra da belirsizliğe sürüklemiş; sınırlar kapatılmış, ulaşım ve dolaşım yasaklanmıştır. Öncelikle ülkeler daha sonra da şehirler sanki karantinaya alınmış, tüm dünyada neredeyse olağanüstü hâl ilan edilmiştir.

Sonuç itibariyle geçmişten günümüze görülen bütün salgınların ve bulaşıcı hastalıkların keşiştiği nokta, toplumların üzerinde siyasi, ekonomik, psikolojik yönden derin izler bırakması olmuştur.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşinleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara

Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Tutanaqları

27.11.1958, Yer: 84-250-1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Dosya Ek:960/1, Sayı 7.

11.12.1958, Yer:85-255-1, Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 5.

11.12.1958, Yer:85-255-1, Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 6.

11.12.1958, Yer:85-255-1, Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 7.

- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 8.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 9.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 10.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 12.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 14.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 15.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 16.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 17.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 20.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 21.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 22.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 23.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 24.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 25.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 27.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 29.
- 11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 32.

11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 36.

11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 37.

11.12.1958, Yer:85-255-1,Dosya Ek:960/1, Belge Tarihi: 00.00.1960-00.00.1961, Sayı 38.

Resmî Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)

9. Dönem, Cilt 20, 21.02.1953.

10. Dönem, Cilt10, 27.02.1956.

10.Dönem, Cilt 17, 20.02.1957.

11. Dönem, Cilt 2, 19.02.1958.

11. Dönem, Cilt 2, 27.02.1958.

11. Dönem, Cilt 7, 25.02.1959.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD)

9. Dönem, Birleşim 10, Cilt 10, 28.11.1951.

9. Dönem, Birleşim 52, Cilt 5, 26.02.1951.

9. Dönem, Birleşim 46, Cilt 13, 24.02.1952.

9. Dönem, Birleşim 47, Cilt 20, 19.02.1953

9. Dönem, Birleşim 49, Cilt 20, 21.02.1953.

9. Dönem, Birleşim 55, Cilt 13, 27.02.1953.

10.Dönem, Birleşim 49, Cilt 5, 25.02.1955.

Resmî Gazete

“4871 Sayılı Sıtma Savaşı Kanunu” T.C. Resmî Gazete (21.02.1946, Sayı: 6238).

T.C. Resmî Gazete, 24.12.1953, Sayı: 591, s.7817-7819.

T.C. Resmî Gazete, 25.02.1954, Sayı: 8647, s.8366-8367.

ÖZTÜRK Kazım (1998) *Türk Parlamento Tarihi TBMM - IX. Dönem 1950 – 1954*, Cilt 7, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No.18.

ARSLAN Zühtü (2011) *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-XI Dönem (1957-1960), Biyografiler, Cilt 3*, TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları No.156.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

- ADA Turhan (2004) *Hayatı ve kişiliği ile Adnan Advar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Ankara.
- AKÇALI Alper (2007) *Doğumunun 110. Yılında Prof. Dr. Mehmet Zübdi Berk, Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, Cilt 64, Sayı 3, Ankara, s.1-4.
- AKDUR Recep (1998) *Türkiye'de Sağlık Politika ve Hizmetleri, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 23-24, Ankara, s.1-13.
- (2006) *Sağlık Sektörü Temel Kavramlar, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Durum ve Türkiye'nin Birliğe Uyumu*, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.1-351.
- (2008) *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Sağlık*, 12.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 21-25 Ekim 2008 Ankara Kitabı, s.45-71.
- AYDIN Erdem (1997) *Türkiye'de Taşra Ve Kırsal Kesim Sağlık Hizmetleri Örgütlenmesi Tarihi*, Toplum ve Hekim, Temmuz- Ağustos 1997. Cilt 12, Sayı 80,s. 21-44.
- AYDINGÖZ İkbal Esen - AKKAYA Ayşe Deniz (2013) *Paraneoplastik Özellik Gösteren Metabolik Hastalıklar, Türkderm Dergisi*, İstanbul, Türkiye, Cilt 47, Özel Sayı 2, s.82-89
- BAKTIR Gül (2019) Yara İyileşmesi ve Deneysel Yara Modelleri, *Experimed*, Cilt 9, Sayı 3, İstanbul 2019, s.130-137.
- CEYHAN Ali - MURAT Meriç - GONCA Erturan İjlal (2013) *Nadir Görülen Bir Fotodermatoz: Hidroa Vaksiniforme, Türk Dermatoloji Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dermatoloji Anabilim Dalı, Isparta, s.166-167.
- ÇAKMAK Fevzi (2023) Cumhuriyet Türkiye'sinin Sağlık Politikası Ve Uygulamaları (1923-1973), *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, Özel Sayı: Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye, s.324-353.
- ÇALIK Ramazan - TEPEKAYA Muzaffer (2006) *Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.206-228.
- ÇAPA Mesut (2010) *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara, s.1-243.

DAĞLI Nuran - AKTÜRK Belma (1998) *Hükümetler ve Programları I (1920-1960)*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayın No.12, Cilt 1, TBMM Basımevi Ankara, s.1-980.

DEMİR Müslim (2019) Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Üzerine Bir İnceleme, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt 3, Sayı 62, s.2015-2030.

DİLEK Nursel - BAHADIR Sevgi (2018) *Çocukluk Çağında Hipertrikoz, Türk Dermatoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s.1-8.

EREN Nevzat (1982) *Refik Saydam'ın Sağlık Politikası ve Temel Sağlık Hizmetleri*, Dr. Refik Saydam 1881-1942, Ölümünün 40. Yılı Anısına, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay. No.495, Ankara,151-160.

EVSİLE Mehmet (2015) *Milli Mücadele Sırasında Anadolu'da Günlük Hayat*, E Yazı Yayınları, Samsun.

----- (2021) Demokrat Parti Döneminde Sağlık Hizmetleri, *History Studies Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, s. 407-422.

----- (2020) *Tek Parti Döneminde Türkiye'de Günlük Hayat (1923-1950)*, Hiper Yayın 539, İstanbul. s.1-364.

GÜNGÖR Öznur (2015) *Kastamonu Dr. Münif İslamoğlu Devlet Hastanesi Sağlık Çalışanlarının Kırım Kongo Kanamalı Ateşi Hakkında Bilgi Ve Tutumlarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Kayseri.

GÜNEY Ayşegül - KÖKTÜRK Ayşın - POLAT Ayşe (2010) *Hemodiyaliz Hastasında Gelişen Porfirya Kutanea Tarda*, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi, Dermatoloji Anabilim Dalı, Mersin.

KAPTANOĞLU Aslı Feride, ŞAHALOĞLU Özlem, ÇOMUNOĞLU Cem (2014) Hidroa vacciniiforme, *Türk Pediatri Araştırma Dergisi*, Sayı 49, s. 165-170.

KARABULUT Umut (2007) *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)*, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt VI, Sayı 15, Güz, s.151-160.

KARAVAR Hilal (2022) *Milli Mücadele Döneminde Sıhhat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekillerinin Faaliyetler*, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 42, s.47-75.

KILLIOĞLU Erkan Mehmet (2022) *Salgın Hastalık Tebdidi ve Ulusal Güvenlik*, İstanbul Topkapı Sarayı Üniversitesi, *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, s.54-68.

- KOPAR Metin (2021) *Türkiye’de Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıklarla Mücadele (1920-1938)*, İksad Yayınevi, Adıyaman 2021.s.1-400.
- KÖKCÜ Alper Tunga (2014) *Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları, Türkiye Klinikleri Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi*, Cilt 22, Sayı 3, s.98-105.
- KULOĞLU Yunus - AYAZ Erhan (2022) *Demokrat Parti (1950-1960) Döneminde Önemli Salgın Hastalıklarından Sıtma ve Verem ile Mücadele, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, Hasziran, s.477-488.
- METİNTAŞ Mustafa Yahya – ELÇİOĞLU Ömür (2007) Cumhuriyetin İlk On beş Yılında Sağlık Hizmetleri (1923-1938), *Osmangazi Tıp Dergisi*, Cilt.29, Sayı 3, Eskişehir, s.162-170.
- (2008) *Refik Saydam'ın yaşamı ve kişiliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- MUSTAFAYEV Söhrab (2019) Cumhuriyet Döneminde Sıtma İle Mücadele ve Yasal Düzenlemeler (1923-1946), *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, s. s 1112-1137.
- NEZİROĞLU İrfan - YILMAZ Tuncer (2013) *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (22 Mayıs 1950 – 20 Kasım 1961)*, Cilt 2, TBMM Basımevi Ekim,s.1- 738.
- ÖZDİNÇ Ahmet (2020) *Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Frengi: 1916-1925 Yılları Arası Sahanelerde Bolu Sancağı Örneği*, *Abant Tıp Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, s.8-19.
- ÖZTÜRK Hülya (2012) *Dr. Behçet Uz ve Sağlık Politikaları*, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- ÖZTÜRK Yusuf - GÜNAY Osman (1991) *Atatürk Dönemi Sağlık Politikaları*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı Yayını, Yayın No.2, Kayseri, s.1-28.
- SEZGİN Gülbüz (2022) *Porfiri 2022 Güncelleme*, İç Hastalıkları ABD/Genel Dâhiliye BD Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 11.11.2022 IDK Toplantıları-Güncel Tıp Derneği, s.17-26.
- TEKİN Ayşe (2021) *Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Ekonomik Sonuçlar*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 40, s. 330-354.

TINAL Melih (2009) Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Doktor Milletvekilleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 6 Kış, s. 617-627.

TOPÇU İlyas (2019) *Demokrat Parti Dönemi Kars'ta Sağlık Hizmetlerinde Yaşanan Gelişmeler. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl:9, Cilt 1, Sayı 18, Haziran, s.2557-2578.

TUNÇAY Berrin (2019) *Demokrat Parti Dönemi Sağlık Politikaları*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik.

TURAN Abdulmenaf - ÇELİKAYAY Hicran Hamza (2020) *Türkiye'de KOVİD-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler*, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, s. 1-25.

YAZICI Sibel (2019) *Meclis-i Mebusan Bütçe Görüşmelerinde Salgın Hastalılarla İlgili Tartışmalar ve Öneriler (1914-1918)*, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 8, s.71-92.

Sürelİ Yayınlar

Akşam

Hürriyet

Ulus

Cumhuriyet

Milliyet

İnternet Kaynakları

https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2023).

<https://www.milliyet.com.tr/egitim/eradikasyon-nedir-tip-dilinde-eradikasyon-ne-anlama-gelir-6469779>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2023).

https://www5.tbmm.gov.tr/biyog/cumsen_3.htm (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2024).

<https://www.kimdirhayatieserleri.com/receb-doksat-kimdir.html>, (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2023).

<https://hipokratist.com/dr-sami-ulus/>, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2023).

<https://tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/> (Erişim Tarihi: 19 Ekim 2023).

<https://www.tipterimlerisozlugu.com/decarboxylation.html>, (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2024).

<https://tarfin.com/blog/fungusit-nedir>, (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2024).

Ekler



Görsel 1- Milliyet, 18 Ağustos 1958, s. 5



Görsel 2- Ulus, 20 Ağustos 1958, s.1

